

જૈન શિક્ષાવલી એણી બીરુ : પુણ્ય સાતમું

મહામંત્ર નમસ્કાર

જગદેવ ઝોન નં ૧
દોહાવા
સાહિત્યચોરસિ સત્યાવધાની પમિત

શ્રી ધીરજલાલ ટાકરશી શાહ

પ્રકાશક
જૈન સાહિત્ય - પ્રકાશન - મંદિર
મુબઈ - ૬

મૂલ્ય : પચાસ નવા પૈસા

પ્રકાશક
નરેન્દ્રકુમાર ડી. શાહ
વ્યવસ્થાપક જેન સાહિત્ય-પ્રકાશન-મંદિર
લધાભાઈ ગુણપત બીલીંગ,
ચીચ બદર, મુંબઈ-૬.

પ્રથમ આવૃત્તિ
સ ૨૦૧૬, સને ૧૯૧૦
સર્વ હક પ્રકાશકને સ્વાધીન

મુદ્રક -
મણિલાલ જગનસાલ શાહ,
નવખાત પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ,
ધીકાટા રોડ, અમદાવાદ.

પ્રકાશકનું નિવેદન

જૈન શિક્ષાવતીની પ્રથમ શ્રેણી સ. ૨૦૧૫ના માઠ વર્ષે ૧૩ તા ૭-૩-૫૬ ને રોજ સુદરાખાઈ હોવામાં માનનીય શ્રી મજબૂદાસ પકવાસાના અધ્યક્ષસ્થાને યોજાયેલા બન્ધ સમારંભમાં પ્રકાશન પામી આ વખતે મુંબઈ રાજ્યવિધાનપરિષદના પ્રમુખ શ્રી જોગીલાલ લાલા અતિથિવિશેષ તરીકે પધાપો હતા અને શ્રી ચંદુલાલ વર્માન સાહે, શ્રી મણુપતિશંકર દેસાઈ તથા રેવ. કાધર વિદિયમ્સે જૈન ધર્મની શિક્ષા અને અસર વિષે મનનીય પ્રવચનો કર્યો હતો. ઉપરાંત આ શિક્ષાવતીના લેખક શ્રી ધીરજલાલ સાહે અવધાનના અદ્ભુત પ્રયોગો કરીને તથા અધ્યાત્મવિચારક જે મૂલ્યકરશાઈએ અતીન્દ્રિય જ્ઞાનના કૃતલાક અમલકારિક પ્રયોગો બનાવીને જોતાઓને આત્મશક્તિનો પરિચય આપ્યો હતો. દૂકમાં પ્રથમ શ્રેણી સુયોગિત જ્ઞાનમહોત્સવ પૂર્વક પ્રકાશિત થઈ હતી અને તે સારો લોકાદર પામી હતી.

એ વખતે થયેલી જાહેરાત અનુસાર આજે બીજી શ્રેણીના ૧૨ પુસ્તકો પ્રગટ થઈ રહ્યાં છે અને તે પણ પ્રથમ શ્રેણી જેવાં જ લોકો દર પામશે એમ માનીએ છીએ.

આ શ્રેણીમાં લેખક તરીકે સદકાર આપવા માટે પૂ. પ. મ. શ્રી મુરધરવિજયજીનો, પૂ. મુ. શ્રી કીર્તિવિજયજીનો, પૂ. મુ. શ્રી ભદ્રગુપ્ત વિજયજીનો તથા પૂ. મુ. શ્રી તત્વાનંદવિજયજીનો તેમજ તેમને અનુમતિ આપવા માટે તેમના મુરુવયોનો અત કરણપૂર્વક આભાર માનીએ છીએ. ઉપરાંત જેમણે સલાહસૂચના આપીને અમારું કાર્ય સરળ બનાવ્યું છે, તેમનો પણ હાર્દિક આભાર માનીએ છીએ.

સકુના સદકારથી સાહિત્યપ્રચારનું કાર્ય ધરતી બનો એજ અભિલાષ.

પ્રકાશક.

તા. ૩ — વિશેષ આભારદર્શન ગારમાં પુસ્તકના પ્રારંભમાં આપ્યું છે, તે જોઈ લેવાની ખાસ બધામણ છે.

વિષયાનુક્રમ

- ૧ આમુખ
- ૨ નમસ્કારની ભવ્યતા
નમસ્કાર નવપદાત્મક છે
નમસ્કારના ત્રણ ખંડો
દેવખંડ
ગુરુખંડ
ધર્મખંડ
નમસ્કારની પાંચ ખૂબીઓ
- ૩ નમસ્કારની સુદરતા
સંકટ સમયે શિવકુમારને મળેલી અજબ સહાય
ભયકર માપ ફૂલની માળા બન્યો !
'ઝવેરાતનું પડીકું મહામત રહ્યું
- ૪ નમસ્કારનું મહામત્રત્વ
અનેક પ્રશ્નો અને તેનું સમાધાન
- ૫ મહામત્રનું સ્મરણ
- ૬ મહામત્રનો જપ
- ૭ મહામત્રનું ધ્યાન
- ૮ મહામત્ર પર વિપુલ સાહિત્ય
- ૯ ઉપસહાર

॥ ॐ ह्रीं नमः ॥

મહામંત્ર નમસ્કાર

૧—આમુખ

આ નિબંધનો વિષય છે—મહામંત્રની પ્રતિષ્ઠા પામેલો પરમેષ્ઠિ—નમસ્કાર જૈન મહર્ષિઓએ તેના અસાધારણ શુભાનુવાદ કર્યો છે, યોગસાધકોએ તેનો પુન પુન આશ્રય લીધો છે, તત્ત્વવિશારદોએ તેના અગ્રાધ રહસ્યમા અનેક વાર રૂબકીઓ મારી છે અને મંત્રવિશારદોએ તેના પ્રોઢ પ્રભાવ પર આક્રીન પોકારી છે તત્ત્વનિષ્ણાતો અને જ્યોતિષાચાર્યો, આયુર્વેદના પારગતો અને ગણિતશાસ્ત્રીઓ તેની અપાર શક્તિ જોઈ ચકિત બન્યા છે તેમજ કવિઓ અને લેખકોએ, પકિતો અને સાહિત્યકારોએ તેની ભવ્ય ભાવનાસૃષ્ટિ નિહાળીને પોતાની વાણીનો પ્રવાહ તેની પ્રશંસા માટે નિબંધપણે છૂટો મૂકી લીધો છે

આવા એક સર્વતોમુખી ગહન વિષયથી ભરેલા મહામંત્રમા અમારું શુ ગણું ? છતાં ‘શુભ કાર્યમાં યથા-શક્તિ યત્ન કરવો’ એ મહાપુરુષના આદેશ પ્રમાણે અમારી આ નિબંધની પ્રવૃત્તિ છે

પીરામીડોની હાયાઈ પ્રવાસીઓના મનને ભવ્યતાથી ભરી દે છે અને તાજમહાલની રચના મુસાફરોના દિલમાં

સુંદરતાનો ભાવ પેદા કરે છે પરંતુ નમસ્કારની લબ્યતા અને સુંદરતા આગળ આ બધું નગણ્ય લાગે છે, ખરે નગણ્ય લાગે છે !!

કોઈ એમ માનતું હોય કે આ તો અમે અતિશયોક્તિ કરી કહ્યા છીએ, તો એ જૂલ છે આમ કહેવામાં અમે જરાયે અતિશયોક્તિ કરતા નથી, પણ તેમાં જે અપૂર્વ સ્વામશી રહેલી છે, તેના પ્રત્યે માત્ર અગુલિનિદેશ જ કરીએ છીએ

!! પીરામીડોની લબ્યતા પ્રથમ ઘટી હતી, આજે ચોઈ છે અને ભવિષ્યમાં તે નાણુદ થશે, એ નિર્વિવાદ છે વરસાદ, પવન અને તાપ એ બધા તેની લબ્યતા ચોઈ કરવાને મથી ગયા છે, તે આજે ભલે અત્ય પ્રમાણમાં સફલ થયા હોય, પણ કાલાતરે વિશેષ પ્રમાણમાં સફલ થશે અને સદીઓ પછી આ સ્થળે પીગમીડ નામની એક લબ્ય કૃતિ હતી, એટલું જ મહારણું રહી જશે વળી એ મહારણું પણ મહાસાગરોની જેવી પ્રવાહમાં ગુમ થઈ જશે, એ નિશ્ચિત છે તાત્પર્ય કે આ રીતે તેના નામરૂપનો નાશ થશે

તાજમહાલની સુંદરતા પહેલા ઘણી હતી તેના પર અંકિત થયેલી વેલણુટીઓમાં ઝવેરાતના મૂલ્યવાન નંગો અનેરી પ્રભાવી ચમકતા હતા, પરંતુ ધનલોભી મનુષ્યોએ લાગ મળતા એ ઉઠાવી લીધા અને તેની સુંદરતાનો ઠીક ઠીક હાસ કર્યો વળી તેના લબ્ય દુમદમો કંઈક ઈજ પહોચી અને પહેલાની શ્વેતતા ચોઈ થઈ કાલ રાત્રનો કરાલ

કુઠાર ક્યારે તેના પર જોરથી પડશે અને તેના ખડ ખડ
ટુકડા કરી નાખશે, તે કેાઈ જાણતું નથી તાત્પર્ય કે તે
પણ એક કાલે વિનાશને પ્રાપ્ત થશે

જે ચકવર્તીઓએ છ ખડ ધરતી પર પ્રભુત્વ જમાવ્યું
હતું અને જેમણે મહાન શિલ્પીઓની દેખરેખ નીચે અપૂર્વ
કહી શકાય એવા ભવનો નિર્માણ કર્યા હતાં, તેનો એક
પણ પત્થર-તેની એક પણ ઇંટ આજે જોવા મળતી નથી,
તો સામાન્ય મનુષ્યોની સર્જેલી આ કૃતિઓનું તો કહેવું
જ શું ?

પરંતુ નમસ્કારની વાત જૂઠી છે કાલના અનંત પ્રવાહ-
મા વહેતો વહેતો તે આપણા મુખી આવ્યો છે, છતાંયે તેની
બળ્યતા અને સુદરતા અશમાત્ર જોઈ શકી નથી * વળી
તેનો ઈતિહાસ જોતાં અનંત ભવિષ્યમા પણ તેની આ
બળ્યતા અને સુદરતા કાયમ રહેશે, એમા શક નથી આ
પરિસ્થિતિ ધ્યાનમાં રાખીને જ અમિ પીરામીડોની બળ્યતા
અને તાજમહાલની સુદરતાને નગણ્ય કહી છે, તે અતિશ-
યોક્તિરૂપ નથી, તેની પાઠકો ખાતરી રાખે

* एसो अणाइकाळो अणाइजीवो अणाइजिणधम्मो ।

सदया वि ते पढता एसुच्चिय जिणनमुक्कार ॥

—નવકારકલપકરણ

આ કાળ અનાદિ છે, આ જીવ અનાદિ છે અને આ જિનધર્મ
પણ અનાદિ છે ન્યારથો એ છે, ત્યારથી આ જિન-નમસ્કાર બન્ય
જવો વડે લાગાય છે

૨—નમસ્કારની લબ્યતા

નમસ્કારની લબ્યતા તેની રચનાને આભારી છે જેમ પીરામીડોની રચના ત્રિકોણાકૃતિ વડે થયેલી છે, તેમ નમસ્કારની રચના ત્રણ ખડો વડે થયેલી છે જેમ પીરામીડના ક્ષોયતળિયામાં અનેક ગુપ્ત માર્ગો અને દ્વારો છે તથા તેમાં બહુમૂલ્ય વસ્તુઓનો ખજાનો છે, તેમ નમસ્કારની ભીતરમાં પણ અનેક ગુપ્ત માર્ગો અને દ્વારો છે, તથા તેની ભીતરમાં બહુમૂલ્ય આધ્યાત્મિક ખજાનો ભરેલો છે

‘નમસ્કારની રચના ત્રણ ખડો વડે શી રીતે?’ એ પ્રશ્ન અહીં કેટલાક તરફથી પૂછાયે, એટલે તેનું સમાધાન કરવું જરૂરી માનીએ છીએ

નમસ્કાર નવપદાત્મક છે

નમસ્કાર નવપદાત્મક છે, એ હકીકત સુપ્રસિદ્ધ છે. શ્રી મહાનિશીથસૂત્રના ત્રીજા અધ્યયનમાં તેનો નવપદાત્મક પાઠ મળે છે કેટલાક લગવતીસૂત્રમાં આવતા નમસ્કારના પાંચ પદો પરથી તેને પચ્ચમદાત્મક માનવા પ્રેરાય છે, પણ તે બરાબર નથી. ત્યાં મંગલાચરણનો પ્રસંગ છે, તેથી પ્રથમના પાંચ પદો લીધા છે જો અહીં આવતા પાંચ પદો પરથી નમસ્કારને પચ્ચપદાત્મક માનવા પ્રેરાઈએ તો જ્યોત્સનાની હાથીશુક્ર તથા ગણેશ શુક્ર પર મહામેઘવાહન કલિંગાધિપતિ મહારાજા ખારવેલના શિલાલેખમાં નીચેના બે પદો જ જોવામાં આવે છે નમો અરહતાન । નમો સિદ્ધાન । તેના પરથી શુ નમસ્કારને માત્ર બે પદોનો જ માનવા પ્રેરાઈશું ?

અને કેટલાક ઠેકાણે માત્ર નમો સિદ્ધાણ । એવું જ પદ એવામા આવે છે, તેના પરથી શુ નમસ્કારને માત્ર એક પદનો જ માનવા તૈયાર થઈશુ ? સાચી હકીકત એ છે કે નમસ્કાર નવપદોનો જ બનેલો છે અને તેના પદોનો જરૂર પ્રમાણે ઉપયોગ કરવામા આવે છે

નમસ્કારના ત્રણ ખંડો

નમસ્કારના આ નવ પદોમા પ્રથમ બે પદો દેવખંડનાં છે, પછીના ત્રણ પદો શુરુખંડના છે અને ત્યાર પછીના ચાર પદો ધર્મખંડના છે તે આ પ્રમાણે :

(૧) દેવખંડ

નમો અરિહતાણ ।

નમો સિદ્ધાણ ।

(૨) શુરુખંડ

નમો આયરિયાણ ।

નમો વયજ્ઞાયાણ ।

નમો લોણ સવ્વસાહુણ ॥

(૩) ધર્મખંડ

एसो पच-नमुकारो, सव्वपावप्पणासणो ।

मगळाण च सव्वेसिं, पदम हवइ मगल ॥

આ જગતમા આત્માર્થિઓએ જાણવા જેવી વસ્તુઓ ત્રણ છે દેવ, શુરુ અને ધર્મ તે ત્રણેનો સમાવેશ આ રીતે નમસ્કારમા થઈ જાય છે, એ શુ બધ્યતાસૂચક નથી ?

૧ દેવખંડ

અરિહત અને સિદ્ધની ગણના લેત મહર્ષિઓએ દેવ-
તત્ત્વમા કરી છે અહીં દેવતત્ત્વથી સુર-અસુરાદિ સ સારીદેવો
નહિ પણ પરમાત્મપદને કે ઈશ્વરભાવને પામેલા સ સાર-
મુક્ત આત્માઓ છે

અરિહત એ સાકાર ઈશ્વરસ્વરૂપ છે અને સિદ્ધ એ
નિરાકાર ઈશ્વરસ્વરૂપ છે ઉપાસનાનો ક્રમ એવો છે કે
પ્રથમ સાકારની ઉપાસના કરવી અને પછી નિરાકારની
ઉપાસના કરવી, એટલે તે ક્રમને અહીં માન્ય રાખવામાં
આવ્યો છે સાકાર ઈશ્વર વડે જ નિરાકાર ઈશ્વરનો બોધ
થાય છે, માટે તેમનો ઉપકાર આ જગતમા બહુ મોટો છે,
અને તેથી પ્રથમ પદે તેઓ સ્મરણ કરવા યોગ્ય છે

‘અરિહત શબ્દથી શુ સમજવું ?’ તે પણ થોડી
સ્પષ્ટતા માગે છે અરિહત એટલે અહંત અહંત એટલે
પૂજને યોગ્ય, પૂજ્યતમ પૂજ્યતમ એટલે માનવસમૂહથી જ
પૂજ્ય એમ નહિ, પણ ત્રણે લોકવડે પૂજ્ય ત્રણ લોકમા સુર,
અસુર અને માનવ એ ત્રણે આવી જાય, એટલે સુરાસુર
મનુષ્ય અને તેમના સ્વામિઓ વડે પૂજ્ય આવી પૂજ્ય
તમતા તીર્થ કર ભગવતને વિષે જ સસવે છે, તેથી અરિહત
એટલે તીર્થ કર પરમાત્મા

ન્યારે તીર્થ કર દેવો દેવલોક કે નરકમાથી ચલ્યાને
માતાના ગર્ભમા આવે છે, જન્મ ધારણ કરે છે, સારને
ત્યાગ કરી દીક્ષા ગ્રહણ કરે છે, સયમસાધનાવડે કેવલ

જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરે છે, અને આયુષ્ય પૂર્ણ કરી નિર્વાણને પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે સસારવર્તિ દેવો તેઓ પ્રત્યે પોતાનો ઉત્કૃષ્ટ ભક્તિભાવ પ્રકટ કરે છે.

અરિહત-તીર્થ કર પરમાત્માના શુભો કાંઈ ગણી શકે? જો સાગરના જળબિંદુઓને ગણી શકીએ, જો પૃથ્વી પરના તમામ રેતીના કણને ગણી શકીએ કે આકાશમાં રહેલા તારાઓને ગણી શકીએ, તો તેમના શુભો ગણી શકીએ આમ છતાં તેમની વિશેષતાને ધ્યાનમાં રાખવા માટે તેમના શુભોને બારની સંખ્યામાં સમઠી લેવામાં આવ્યા છે.

જો બાર શુભોમાં અષ્ટમહાપ્રતિહાર્ય અને ચાર મૂલ આતિથયો ગણાવ્યા છે પ્રાતિહાર્ય એટલે પ્રતિહારીની માફક સાથે રહેનારી વસ્તુ તે દેવકૃત હોય છે અતિથય એટલે એકપ્રભાવસૂચક લક્ષણ અને તે આત્મવિકાસમાંથી પ્રકટે છે.

તીર્થ કર પરમાત્મા ક્યા વિચરતા હોય, ત્યાં તેમના શરીરથી બાર શુભો જિયા અશોકવૃક્ષની રચના થવી તે અશોકવૃક્ષ નામનો પ્રથમ પ્રાતિહાર્યશુભ દેવતાઈ પુષ્પોની વૃષ્ટિ થવી તે સુરપુષ્પવૃષ્ટિ નામનો બીજો પ્રાતિહાર્યશુભ દિવ્ય ધ્વનિ થવો તે દિવ્ય ધ્વનિ નામનો ત્રીજો પ્રાતિહાર્ય શુભ ચામરો વીજાવા તે ચામર નામનો ચોથો પ્રાતિહાર્ય શુભ પાદપીઠસહિત સુદર સિંહાસનનું રચાવું તે આસન નામનો પાંચમો પ્રાતિહાર્યશુભ તેજમાં વૃદ્ધિ કરવા માટે મસ્તકની પાછળ જામડલનું રચાવું તે જામડલ નામનો છઠ્ઠો પ્રાતિહાર્યશુભ આકાશમાં દેવદુહાનિનું વાગવું તે દુહાનિ

નામનો સાતમો પ્રાતિહાર્યગુણ અને માથે ત્રણ . અનુપમ
છત્રો ધરાવા તે આતપત્ર નામનો આઠમો પ્રાતિહાર્યગુણ

આમા શુ રહસ્ય હશે ? તે જાણવા માટે અમે ઘણો
ઘણો વિચાર કરેલો, પણ કંઈ સમાધાન થયેલું નહિ બન્યું
એમ કે ખાસ નમસ્કાર અમે જ કન્નડ ભાષામા લખાયેલ
સાહિત્યની શોધ કરવા આજથી પાંચ-છ વર્ષ પહેલા
દક્ષિણમા જવાનું થયું, ત્યારે બેંગલોર અને બ્રુવલય
અંથના સરક્ષક દિગમ્બર વિદ્વાન્ શ્રીએલપ્પા શાસ્ત્રી નોંઠે
વાર્તાલાપ કરવાનો પ્રસંગ આવ્યો અને તેમા અદ્યપ્રાતિ
હાર્ય વિષે વાત નીકળી, ત્યારે જાણી શકાયું કે આ પ્રાતિહાર્ય-
ની પાછળ રહસ્યમયી હકીકત છે અને તેમા અનેક મૂલ્ય
વિદ્યાઓનો સમાવેશ છે દાખલા તરીકે અયોકવૃક્ષ નામના
પ્રાતિહાર્યમા પુષ્પ આયુર્વેદની * ઘણી ખરી બાબતો
દર્શાવવામા આવી છે અને વિવિધ પુષ્પોના રમસ યોજનથી
થવી સુવર્ણસિદ્ધિ વગેરેનું વર્ણન છે ચામરપ્રાતિહાર્યમા
હિપિને લગતા અનેક રહસ્યો રહેલા છે

આ સાહિત્યનો કંઈ પણ ભાગ હજી અમે મેળવી
શક્યા નથી, પણ વિદ્વાનોના ખ્યાલમા રહે, માટે જ અહીં
આટલો નિર્દેશ કરીને અટકી જઈએ છીએ

કલિકાલસર્વજ્ઞ પૂ શ્રીદેવચદ્રાચાર્યે વીતરાગસ્તોત્રમા
આ પ્રતિહાર્યોનું સુદર વર્ણન થયું છે અને વર્તમાનકાળે
પૂ ૫ મહારાજશ્રી ધુરધરવિજયજીએ તેના પર સુદર
કાવ્યરચના કરેલી છે

* જેમા પુષ્પોના રસાદિ વડે જ રોગ મટાડવાનો વિધિ છે.

શ્રીતીર્થ કર પરમાત્માના કુલ અતિશયો ૩૪ છે તેમાથી જે સુખ્ય છે, તેને અહીં મૂલ અતિશય કહેવામા આવે ૥ તે આ પ્રમાણે સુર, અસુર અને મનુષ્યો વડે પૂજા થવી તે પૂજાતિશય નામનો પ્રથમ મૂલ અતિશય પાત્રીશ ગુણવાળી વાણી વડે સત્ય ધર્મનો ઉપદેશ કરવો તે વચનાતિશય નામનો બીજો મૂલ અતિશય લોકલોકના અર્થ-પદાર્થોને જાણનાર કેવળજ્ઞાનનું હોવું તે જ્ઞાનાતિશય નામનો ત્રીજો મૂલ અતિશય અને રાગદ્વેષાદિ અતરના અપાયકારક શત્રુઓનો અપગમ થવો તથા જ્યાં જ્યાં વિહાર થાય ત્યાં ત્યાં માત ઇતિ-ઉપદ્રવોનો નાશ થવો તે અપાયા પગમાતિશય નામનો ચોથો મૂલ અતિશય

અહીં ૩૪ અતિશયની વસ્તુ પણ સંક્ષેપમા સમજાવેલી નોંધોએ કલિકાલસર્વજ્ઞ પૂ શ્રીહેમચદ્રાચાર્યે અભિધાનચિતામણિકોપમા ૩૪ અતિશયોનો પરિચય કરાવ્યો છે તે આ પ્રમાણે

- (૧) લોકોત્તર અદ્વિત સ્વરૂપવાન દેહ
- (૨) સુગંધિત શ્વાસોચ્છવાસ
- (૩) માસ અને રુધિરની દ્રવ્યની માફક પ્રવેતતા
- (૪) આહાર તથા નિહારનું ચર્મચક્ષુઓવાળા માટે અદૃશ્ય-પણું આ ચાર અતિશયો જન્મની સાથે ઉત્પન્ન થાય છે.
- (૫) સમવસરણની રચના
- (૬) અર્થગંધીર વાણી
- (૭) બાવાની સર્વદેશીયતા

- (૮) આસપાસના વિસ્તારોમાથી જવરાહિ રોગોનો નાશ.
 (૯) પરસ્પર વેરની શાંતિ
 (૧૦) પાકનો નાશ કરનારી વીડ વગેરે ઇતિનો અભાવ
 (૧૧) ઉપદ્રવનો વિરામ
 (૧૨-૧૪) અતિવૃદ્ધિની, અનાવૃદ્ધિની અને દુઃકાલની અનુત્પત્તિ
 (૧૫) સ્વચક્ર અને પરચક્રસંયનો અસંભવ
 આ અગિયાર અતિશયો જ્ઞાનાવરણીયાહિ કર્મના
 ક્ષયને લીધે ઉત્પન્ન થાય છે
 (૧૬) ધર્મચક્રનું ફેરવું
 (૧૭) ચામરનું વીંઝાવું
 (૧૮) પાદપીઠસહિત સિંહાસનનું ચાલવું
 (૧૯) ત્રણ છત્રોનું ધારણ થવું
 (૨૦) રત્નમય ધર્મધ્વજનું આગળ ચાલવું
 (૨૧) સ્વર્ણકમલની રચના થવી
 (૨૨) સમવસરણી આસપાસ ત્રણ પ્રકારના ગઢો રચાવા
 (૨૩) ઉપદેશ સમયે જુદી જુદી ચાર દિશામાં પ્રજ્ઞના ચાર
 મુખ દેખાવાં
 (૨૪) શ્રીતીર્થ કર વિરાજતા હોય ત્યાં અથોકવૃક્ષની રચના
 થવી
 (૨૫) માર્ગમાં રહેલા કટકોનું અધોમુખ થવું (અવળા
 ચર્ઈ જવું)
 (૨૬) વૃક્ષોએ ડાળીઓ ઝુકાવીને નમન કરવું.
 (૨૭) દેવદુહિનું વાગવું

(૨૮) સવતંક જાતિના પવનનું વહેવું કે જે કચરો આદિ
ફર કરે છે અને સર્વને સુખરૂપ થાય છે

(૨૯) પક્ષીઓ વડે પ્રદક્ષિણા થવી

(૩૦) ગધોદકની વૃદ્ધિ થવી

(૩૧) પચરગી દિવ્ય પુષ્પોની વૃદ્ધિ થવી

(૩૨) શ્રીતીર્થં કર દેવના ભસ્તકના કેશ, દાઢી, મૂછ તથા
હાથ પગના નખોની વૃદ્ધિ ન થવી

(૩૩) અનેક દેવોનું સમીપમા રહેવું

(૩૪) ઋતુઓ અનુકૂલ-મનોહર બનવી

આ યોગણીય અતિથયો દેવકૃત હોય છે

આ ૩૪ અતિથયોમા સાત ઇતિઓનો સમાવેશ થઈ
જાય છે, પણ તેનો સ્પષ્ટ ખ્યાલ રહે તે માટે અહીં તેની
જૂદી નોંધ આપીએ છીએ (૧) અતિવૃદ્ધિ, (૨) અનાવૃદ્ધિ,
(૩) જીહ્વોની વૃદ્ધિ, (૪) તીઠાનું ફાટી નીકળવું, (૫)
પોપટની બદ્ધતા, (૬) સ્વચક્ર ભય (બળવો થવો) અને
(૭) પરચક્ર ભય (શત્રુની ચડાઈ)

અરિહંત પરમાત્માનો આટલો પરિચય મેળવ્યા પછી
સિદ્ધ પરમાત્મા પર આવીએ જેમનું નિરુપમ સુખ મેળ
વવાનું કાર્ય પૂર્ણ થયું છે, તે સિદ્ધ કહેવાય નિરુપમ
સુખ આઠ પ્રકારના કર્મોનો સંપૂર્ણ ક્ષય કરવાથી જ મળે
છે, એટલે જેઓ આઠ કર્મોનો ક્ષય કરી આત્માની સ્વાભા
વિક ઊર્ધ્વગતિ વડે લોકના અગ્રભાગે આવેલી સિદ્ધ-

શિલાના ઉપરના ભાગમાં પહોંચ્યા છે અને કાયમને માટે ત્યાં સ્થિર થયેલા છે, તેમને સિદ્ધ પરમાત્મા સમજવા

આ સિદ્ધ પરમાત્માના ગુણો પણ જણ્યા ગણાય તેવા નથી, છતાં તેમની કર્મરહિત અવસ્થાને યાદ રાખવા માટે એક કર્મનો ફાયદો તે એક ગુણ એ રીતે તેમનામાં આઠ ગુણની ગણના કરવામાં આવી છે

કયા કર્મના ફાયદો કયો ગુણ ઉત્પન્ન થાય ? તે અહીં જણાવીએ છીએ જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ફાયદો અનતજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય દર્શનાવરણીય કર્મના ફાયદો અનત દર્શન ઉત્પન્ન થાય વેદનીય કર્મના ફાયદો સાધિક મમ્યકત્વ અને વીનરાગના ઉત્પન્ન થાય આયુષ્ય કર્મના ફાયદો અક્ષયસ્થિતિ ઉત્પન્ન થાય નામકર્મના ફાયદો અરૂપીપણું ઉત્પન્ન થાય ગોત્રકર્મનો ફાયદો અગુરુલ્લઘુત્વ એટલે ક્ષિય—નીચના વ્યવહારરહિત સ્થિતિ ઉત્પન્ન થાય અને અતરાય કર્મનો ફાયદો અનત વીર્યની પ્રાપ્તિ થાય

દેવખંડ વિષે આટલી સામાન્ય માહિતી મેળવી આપણે આગળ વધીએ

ગુરુખંડ

આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુઓની ગણના જૈન મહર્ષિઓએ ગુરુતત્ત્વમાં કરી છે તેમાં જે બેઠા છે, તે માત્ર સ્થાનનો જ છે

આચાર્ય ગચ્છના વડા હોય છે અને તેઓ સારણા, ચારણા, ધોયણા અને પડિયોયણા વડે સાધુઓને સયમ-

માર્ગમા પ્રવર્તવે છે, તેથી તેમનું સ્થાન પહેલું છે શાસનની સ્થિતિનો સર્વ આધાર તેમની હોરવર્ણી ઉપર રહેલો છે, તેથી તેમનું સ્થાન મુખ્ય છે અરિહત પરમાત્માની ગેરહાજરીમા તેઓ એમના પ્રતિનિધિ તરીકે છે, એમ શાસ્ત્રકારે દર્શાવે છે

આચાર્ય ભગવતના ૩૬ શુલોની ગણના અનેક રીતે થાય છે, પરંતુ તેમા નીચેની ગણના પ્રસિદ્ધ છે :

પાત્ર ઇદ્રિયોને જિતે તે	૫ શુલ
બ્રહ્મચર્યની નવવાડો પાળે તે	૬ શુલ
ચાર કપાયોને જિતે તે	૪ શુલ
પાત્ર મહામતો પાળે તે	૫ શુલ
પાત્ર આચારો પાળે તે	૫ શુલ
પાત્ર સમિતિ પાળે તે	૫ શુલ
ત્રણ શુષ્કિ પાળે તે	૩ શુલ

કુલ ૩૬ શુલ

આચાર્ય પદ પછીનું સ્થાન ઉપાધ્યાયપદને પ્રાપ્ત થાય છે તેમનું સ્થાન પણ પણ મોટું છે પોતે ક્રિયારત રહેવા સાથે શ્રુતના પારગામી ગાધુસમૂહને શ્રુતનો પારગામી તથા ક્રિયારત બનાવવો, એ તેમનું મુખ્ય કાર્ય છે તેમના ૨૫ શુલોની ગણના પણ જૂદી જૂની અનેક રીતે કરવામા આવી છે તેમા નીચેની ગણના પ્રસિદ્ધ છે .

અગિયાર અગો લઘુ-લઘુાવે તે	૧૧ ગુણ
બાર, ઉપાગો લઘુ-લઘુાવે તે	૧૨ ગુણ
ચરણસિત્તરી પાળે તે	૧૧ ગુણ
કરણસિત્તરી, પાળે તે	૧ ગુણ

કુલ ૨૫ ગુણ

૧૮

અગિયાર અગથી નીચેના આગમે સમજવાના છે
 (૧) આચાર, (૨) સૂચક, (૩) ઠાણ, (૪) સમવાય, (૫)
 વિવાહપદ્ધતિ અથવા ભગવતી, (૬) નાયાધર્મકહા,
 (૭) ઉવાસગદસા, (૮) અંતગદસા, (૯) અણુતરોવવાઈદસા,
 (૧૦) અણુકાવાગરણ, (૧૧) વિવાગમુય

બાર ઉપાગોથી નીચેના આગમે સમજવાના છે
 (૧) ઓવવાઈવ, (૨) રાયપસેણિય, (૩) લવાલવાસિગમ,
 (૪) પવણવણા, (૫) સૂરપદ્ધતિ, (૬) જ ખૂનીવપદ્ધતિ,
 (૭) અદ્યદ્ધતિ, (૮) નિરયાવલિયા, (૯) કપ્પવડિસિયા,
 (૧૦) પુન્દ્રિયા, (૧૧) પુન્દ્ર્યલિયા અને (૧૨) વણિકદસા

ચરણસિત્તરી એટલે ૭૦ બોલવાળો ચારિત્રનો ગુણ
 અને કરણસિત્તરી એટલે ૭૦ બોલવાળો ક્રિયાનો ગુણ

૧૯

જે નિર્વાણસાધક યોગની સાધના કરે તે સાધુપદે
 રહેલા કહેવાય તેમના ૨૭ ગુણો અનેક રીતે ગણાય છે,
 તેમાં નીચેની ગણના પ્રસિદ્ધ છે

પાત્ર મહામતિ ધારણ કરે તે	૫ ગુણ
રાત્રિવોજનનો ત્યાગ કરે તે	૧ ગુણ
છકાયના છવોની રક્ષા કરે તે	૬ ગુણ
પાંચે ઇદ્રિયો પર સચમ રાખે તે	૫ ગુણ
ત્રણ ગુણિતનું પાલન કરે તે	૩ ગુણ
હોમ રાખે નહિ તે	૧ ગુણ
ક્ષમા ધારણ કરે તે	૧ ગુણ
ચિત્તને નિર્મળ રાખે તે	૧ ગુણ
વશ વગેરેની શુદ્ધ પડિલેલણ કરે તે	૧ ગુણ
સચમમા રહે એટલે અવિવેકનો ત્યાગ કરે તે	૧ ગુણ
પરીપહો સહન કરે તે	૧ ગુણ
ઉપસર્ગો સહન કરે તે	૧ ગુણ

કુલ ૨૭ ગુણ

આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો તથા સાધુ-સાધ્વીઓના સમુદાયને શ્રમણસંઘ કહેવાય છે, એટલે શુરુખંડમા ત્યાગપ્રધાન જીવન જીવનાર શ્રમણસંઘને મંત્રદ્વી દેવામા આવ્યો છે. જીન પાડનો આ સામાન્ય પરિચય પૂરો કરના પહેલા એટલું જણાવવાનું બાકી રહે છે કે અરિકત, મિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ એ પાત્રને પરમેષ્ઠિ કહેવામા આવે.

કેાઇ એમ કહેતું હોય કે પરમેશ્ઠી તો શક્તા, વિદ્યુ અને મહેશને જ કહેવાય, કારણ કે તેઓ આ જગતની

ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને સહાર કરનારા છે, તેા એ વાત
 નીન મહર્ષિઓને માન્ય નથી જીન મહર્ષિઓ એમ કહે
 છે કે 'આ વિશ્વ સ્વયંસચાલિત છે, એટલે ઉત્પાદ,
 વ્યય અને ધ્રોવ્યના રૂપક તરીકે સતે તેમનો સ્વીકાર કરો,
 પણ સ્વતંત્ર વ્યક્તિ તરીકે તેમનો સ્વીકાર થઈ શકે નહિ
 અહીં પરમેષી શબ્દનો જે પ્રયોગ છે તે વિશિષ્ટ અર્થમાં
 જે આત્મા પરમ સ્થાનમાં-ઉચ્ચ સ્થાનમાં સ્થિત છે
 -રહેલા છે તે પરમેષી ઉચ્ચ સ્થાન એટલે પદ્માડ-પર્વત
 નહિ, મકાનનો ઉપરનો માળ કે કાચ-પાષણ-સુવર્ણનું
 સિંહાસન નહિ, પણ સમારી મનુષ્યો કરતાં જિયુ સ્થાન
 સમારી મનુષ્યો વિષય-કપાયમાં રૂઝેલા હોય છે, એટલે
 તેમનું સ્થાન નીચું છે, જેઓ ત્યાગ, વૈરાગ્ય તથા સયમથી
 વિભૂષિત થઈ સ્વકલ્યાણ સાથે પરકલ્યાણની સાધના કરે
 છે, એ સાધુપુરુષોનું સ્થાન જિયુ છે '

તત્રવિચારદો કહે છે કે જેને આપણે પરમેષી
 માનીને ઉપાસના કરીએ, તેનામાં ૧૦૮ ગુણો હોવા જોઈએ,
 તે શુ આ ૫૫ પરમેષીમાં મળી શકશે ખરા ? તેનો ઉત્તર
 હકારમાં છે ઉપર અરિહતાદિના જે ગુણોની ગણના કરી
 તેનો સરવાળો કરો, એટલે આ વસ્તુની પ્રતીતિ થશે
 $૧૨ + ૮ + ૩૬ + ૨૫ + ૨૭ = ૧૦૮$

ધર્મખંડ

હવે ધર્મખંડ તરફ આવીએ નમસ્કારના આ
 આગને સામાન્ય રીતે ચૂલિકા કે ચૂલા કહેવામાં આવે છે.

ચૂલા એટલે ઉત્તરતત્ર પૂ શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ દર્શવૈકા
લિક સૂત્રની ટીકામાં 'તત્ પુનઃચૂલાદ્યમ્ ઉત્તરતત્ર દર્શવૈકા
લિકસ્ય' એ શબ્દો વડે ચૂલાનું ઉત્તરતત્રપણું સિદ્ધ
કરેલું છે નમસ્કારના દેવખંડ અને ગુરુખંડ રૂપી પૂર્વતત્રમાં
નમસ્કાર દેાને કરવાનો છે ? તેનો નિર્દેશ છે અને ચૂલિકા
રૂપી ઉત્તરતત્રમાં એ નમસ્કારનું ફલ શુ છે ? તેનું વર્ણન
છે તેમાં સર્વ પાપના પ્રણાશન અને ઉત્કૃષ્ટ મગળના
લાભરૂપી ધર્મનું જ ફલ કહેલું છે, એટલે નમસ્કાર વડે
ધર્મની ઉત્પત્તિ થાય છે અને તેનાથી સર્વ પાપનો પ્રણાશ
તથા ઉત્કૃષ્ટ મગલની પ્રાપ્તિ થાય છે, એમ સમજવાનું છે

નમસ્કાર વડે ધર્મની ઉત્પત્તિ થવામાં પ્રમાણ શુ ?
એ પ્રશ્નનો ઉત્તર અમે શ્રી હરિભદ્રસૂરિજીના શબ્દોમાં જ
આપીશું તેઓ લલિતવિસ્તરા-ચૈત્યવદનાવૃત્તિમાં કહે
છે 'ધર્મ પ્રતિ મૂળમૂતા વન્દના-ધર્મ પ્રત્યે લઈ જનારી
મૂળમૂત વસ્તુ વદના છે-નમસ્કાર છે, કાગળ કે તેના વડે
ઉત્પન્ન થતો લાયોદ્ભાસ આત્મક્ષેત્રમાં ધર્મપ્રથસા-
ધર્મબહુમાનરૂપી બીજને વાવે છે, ધર્મચિંતનાદિરૂપ
અકુતાઓનો પ્રગટાવે છે, ધર્મશ્રવણ અને ધર્મચારરૂપ
શાખાપ્રશાખાઓનો વિસ્તાર કરે છે તથા સ્વર્ગ અને
મોક્ષના સુખોની પ્રાપ્તિરૂપ ફલ તથા ફલોને આપે છે '

ધર્મની પાપપ્રણાશક શક્તિ વિશે શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે કે-

દીપો હન્તિ તમસ્તોમ, રસો રોગમહામરમ્ ।

સુપાવિન્દુર્વિપાવેગં, ધર્મ પાપમર તથા ॥

‘દીપક-અધકારના સમૂહનો નાશ કરે છે, રસાયણ રોગના સમૂહનો નાશ કરે છે અને જમૂતબિદુ વિષના વેગનો નાશ કરે છે, તેમ ધર્મ પાપસમૂહનો નાશ કરે છે’

આપણો રોજિંદો અનુભવ પણ એ જ કહે છે કે મનુષ્યમા ધાર્મિકવૃત્તિ જાગ્રત થાય છે, એટલે પાપ કરવાનું વલણ ઓછું થઈ જાય છે અને પૂર્વકાળે જે પાપો કર્યા હોય તેનો ભારે પસ્તાવો થાય છે એટલે ધર્મમા પાપને મારી હઠાવવાની જખ્ખર તાકાત રહેલી છે, એ નિર્વિવાદ છે ધર્મની મંગલમયતા વિષે ગાણેમા કહ્યું છે કે—

ધર્મો મગલમુષ્ટિઃ, અહિંસા સત્ત્વો વરો ।

દેવાયિ ત નમસતિ, ઋક્ષ ધર્મે સયા મણો ॥

‘અહિંસા, સયમ અને તપશ્ચ ધર્મ ઉત્કૃષ્ટ મંગલ છે જેમનું મન મહા આવા ધર્મમા વસ્યું છે, તેને દેવો પણ નમસ્કાર કરે છે’

મંગલની એક વ્યાખ્યા એવી છે કે ‘મદ્ગતિ દિતાર્થ સર્પતીતિ મજ્જલમ્—જે સર્વ પ્રાણીઓના હિતને માટે પ્રવર્તે તે ‘મંગલ’ તો ધર્મ નું સર્વ પ્રાણીઓના હિતને માટે પ્રવર્તતો નથી? અહિંસા કે જે ધર્મનું પ્રથમ અંગ છે, તે ઉદ્વેગપણા કરીને કહે છે કે ‘સર્વ જીવો જીવવાની કામનાવાળા છે, હું જ કોઈને પ્રિય નથી, મરણ કોઈને ગમતું નથી, માટે કોઈ પણ પ્રાણીની હિંસા કરો નહિ’ આ સર્વ પ્રાણીઓના હિતની વાત થઈ કે નહિ?

મંગલની બીજી વ્યાખ્યા એવી છે કે ‘મદ્ગતિ દુરચ્છમ-

નેનારમાદુ વેતિ મદ્ગત્-જેના વડે કે જેનાથી દુર્ભાગ્ય' દૂર
ચાલ્યું જાય તે મગલ' તો શું ધર્મના આરાધનથી
દુર્ભાગ્ય દૂર ચાલ્યું જતું નથી? ધર્મને તો સૌભાગ્યની
ખાણ માનવામાં આવી છે આ જગતમાં એવું એકે પણ
મુખ નથી કે જે ધર્મથી પ્રાપ્ત ન થાય કયવન્ના શેકતું
સૌભાગ્ય ખૂબ વખણાયું છે, તેની પ્રાપ્તિના મૂળમાં ધર્મ
સિવાય બીજું શું રહેલું હતું ?

આ રીતે પચનમસ્કારથી ધર્મની પ્રાપ્તિ અને તેના
વડે સર્વપાપનો પ્રણાશ તથા ઉત્કૃષ્ટ મગલની ઉત્પત્તિ સિદ્ધ
છે તેથી પ્રસ્તુત ખડને અમે ધર્મખડ કહેવાતું યોગ્ય માન્યું
■ અહીં એવો પ્રશ્ન થવાનો સંભવ છે કે 'ધર્મથી મગલ
આવે છે કે મગલથી ધર્મ? ઉપરના વિવેચનમાં ધર્મથી
મગલ આવે છે, એમ કહેવામાં આવ્યું છે, ત્યારે વિગ્રેષાવશ્યક
ભાષ્યમાં 'ધર્મ લાવે તે મગલ' એમ કહેવાયું છે જુઓ
નીચેની ગાથા -

મયિગ્જ્ઞઽધિગમ્મદ્, જેણ હિઞ તેણ મગલો હોઈ ।

જહવા મગો ધમ્મો, ■ જાહ ત સમાદધે ॥

જેના વડે હિત સધાય તે મગલ કહેવાય અથવા જે
ધર્મને લાવે-ધર્મને પ્રાપ્ત કરાવે, તે મગલ કહેવાય',
આનું સમાધાન એ છે કે આપણે ધર્મ અને મગલને
બે બૂંદી વસ્તુઓ માનીએ છીએ, તે અવહારદૃષ્ટિને આભારી
છે, પણ વાસ્તવિકતાએ તે બે બુદ્ધી વસ્તુઓ નથી ધર્મ એ
જ મગલ છે અને મગલ એ જ ધર્મ છે એટલે, ધર્મથી

મગલ આવે છે, એમ પણ કહી શકાય અને મગલથી
ધર્મ આવે છે, એમ પણ કહી શકાય

સર્વપાપપ્રણાશન અને ઉત્કૃષ્ટ મગલ એ ધર્મનું ફલ
છે અને ધર્મ એ નમસ્કારનું ફલ છે, એટલે ધર્મના અર્થાએ
નમસ્કારને સારી રીતે જાણી લેવો જોઈએ

નમસ્કારનો સામાન્ય અર્થ છે નનિકરણ, નમ્રતા, વહન
કે પ્રણામ અને વિશેષ અર્થ છે વિનય કે બક્ષિ એથી
કોઈ એમ સમજવું હોય કે જે હાથ જોડીએ, મસ્તક નમા
વીએ અને ઘૂંટણે પડીએ એટલે નમસ્કાર ગઈ ગયો, તો
એ સમજ ખરાબર નથી એ તો નમસ્કારનો એક ભાગ થયો
અને બીજો ભાગ બાકી રહ્યો આ બીજો ભાગ વિનય કે બક્ષિ,
રૂપ કોઈ મન અને હૃદય માથે મળક ધરાવે છે એ વખતે
મનમાં માત્ર નમસ્કાર્ય એટલે જેમને નમસ્કાર કરવાનો છે,
તેમનો જ વિચાર હોવો જોઈએ, પણ અન્ય કોઈ વિચાર
નહિ નમસ્કાર્ય મળકથી એવો વિચાર હોવો જોઈએ કે 'હુ
આ જગતમાં સર્વોત્તમ' એવા પરમેશ્વરીને વહન કરી રહ્યો
હુ એ મારું પરમ સૌભાગ્ય છે કે તેમને વહન કરવાનો
અવસર મને પ્રાપ્ત થયો આ પરમેશ્વરી જ મારા તારણહાર

* વત્તારિ લોગુત્તમા । અરિહતા લોગુત્તમા । સિદ્ધા લોગુ
ત્તમા । સાહુ લોગુત્તમા । વૈવલિન્નત્તો ધમ્મો લોગુત્તમો ।

—આપરિવકસુત્ર.

અહીં સાધુ શબ્દથી આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ એ ત્રણે
સમજાતા એટલે અરિહત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ
આ જગતમાં સર્વોત્તમ છે

છે આ પરમેષ્ઠી જ ભવાનક ભવાત્પયમાથી મારો ઉદ્ધાર કરનાર છે' આ વખતે હૃદય પાણી જેવું પોચું ભેઇએ, તેનો ઉદ્ધામ પૂર્ણિમાને દિવસે સાગરમા ઉડતી ભરતી જેવો ભેઇએ જેમ સૂર્યને જોતા કમળ વિકસ્વર થાય છે, તેમ પરમેષ્ઠીનો વિચાર કરતા આપણુ મન વિકસ્વર થવું ભેઇએ, હૃદયથી પ્રકુલિત થવું ભેઇએ 'ભાવ વિના ભક્તિ નહિ' એ શબ્દો મહાપુરુષોએ વારવાર ઉચ્ચાર્યા છે અને અમે પણ અહીં તેનું જ પુનરુચ્ચારણ કરી રહ્યા છીએ

જેમના મનમાં નમસ્કારનું આ સ્વરૂપ વસ્યું છે, તેઓ એની ફલશ્રુતિ બરાબર સમજી શકશે

આ રીતે નમસ્કાર ત્રિપદાત્મક છે અને તેમા દેવ, શુર, તથા ધર્મનું રહસ્ય છુપાયેલું છે, એ વિવેચના પૂરી થઈ હવે નમસ્કારમા જે અનેક ખૂબીઓ છે, તેમાની કેટલીકનું ઉદ્યોગ કરાવીશું

નમસ્કારની પાંચ ખૂબીઓ

પહેલી ખૂબી

પ્રથમ તો નમસ્કારની શરૂઆત નમો પદથી થાય છે, એજ તેની મોટી ખૂબી છે આ નમો પદ ધર્મશાસ્ત્ર, મત્ર-શાસ્ત્ર અને તત્ત્વશાસ્ત્ર ત્રણેની દૃષ્ટિએ રહસ્યમય છે ધર્મશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ તે વિનયનું બીજ છે કે જેનું પરપરફળ મોક્ષ છે વાયકશેખર પૂં શ્રી ઉમાસ્વામિ મહારાજે પ્રશમરતિપ્રકરણમા ફરમાવ્યું છે કે "વિનયનું ફલ શુરની સેવા છે, શુરોસેવાનું ફળ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ છે, જ્ઞાનની

પ્રાપ્તિનું ફળ આશ્વનો નિરોધ છે, આશ્વનિરોધનું ફળ સવરની પ્રાપ્તિ છે, સવરની પ્રાપ્તિનું ફળ તપ છે, તપનું ફળ ઠર્મનિર્જરા છે, ઠર્મનિર્જરાનું ફળ ક્રિયાનિવૃત્તિ છે, ક્રિયાનિવૃત્તિનું ફળ યોગનો નિરોધ છે, યોગનિરોધનું ફળ ભવસત્તિનો હાથ છે અને ભવસત્તિના હાથનું ફળ મોક્ષ છે' આ રીતે વિનયનું પરપરફળ મોક્ષ છે

ત્રયામની દૃષ્ટિએ નમો એ શોધનખીજ છે, એટલે શરીર, મન અને આત્માની શુદ્ધિ કરવામા અતિ ઉપયોગી છે અહીં કોઈને એમ થાય કે 'આપણે તો આત્મશુદ્ધિનું કામ છે, તેથી શરીર અને મનશુદ્ધિનું શું કામ?' પણ શરીર અને મનની શુદ્ધિ આત્મશુદ્ધિ માટે અત્યંત ઉપકારક છે, એટલે તેની પણ આવશ્યકતા છે

ત્રયામની દૃષ્ટિએ નમો એ શાંતિક અને પૌષ્ટિક ઠર્મને સિદ્ધ કરનારું પદ છે, તેથી નમો પદથી પ્રયોજાયેલું સૂત્ર શાંતિ અને પુષ્ટિને લાવનારું થાય છે

બીજી ખૂબી

નમસ્કારના પાંચ પહેલા પચતીથી સમાયેલી છે, એ તેની બીજી ખૂબી છે અરિહતનો આઘ અક્ષર આ અષ્ટાપદ તીર્થનું સૂચન કરે છે, સિદ્ધનો આઘ અક્ષર સિ સિદ્ધાચવળનું સૂચન કરે છે, આચાર્યનો આઘ અક્ષર આ આખૂળનું સૂચન કરે છે, ઉપાધ્યાયનો આઘ અક્ષર ઉ ઉચ્ચવત એટલે જિરનારનું સૂચન કરે છે અને સાધુના

આઘ અક્ષરમા રહેવો, સ. સમેતગ્રિખરજીનું સૂચન કરે છે *

ત્રીજી ખૂબી

નમસ્કારના અરિહતાદિ પાત્ર પદોના આઘ અક્ષરો લઈએ તો ‘અ સિ આ ચ સા’ એવું મત્રપદ બને છે, તે એની ત્રીજી ખૂબી છે આ મત્રપદમા એક પ્રકારની મહાવિદ્યા સમાયેલી છે તેનું વર્ણન પૂર્વે થી હેમચંદ્રાચાર્યે ‘યોગશાસ્ત્રના આઠમા પ્રકાશમા સુંદર રીતે કરેલું છે

ચોથી ખૂબી

નમસ્કારના અરિહતાદિ પાત્ર પદોના આઘ અક્ષરોનું વિશિષ્ટ પ્રકારે સંયોજન કરીએ તો તેમાથી ઝં કારની નિષ્પત્તિ થાય છે, એ તેની ચોથી ખૂબી છે એ સંયોજન આ રીતે થાય છે અરિહ તનો આઘ અક્ષર અ સિદ્ધ એટલે અશરીરી તેનો આઘ અક્ષર પદ્ય જ આ જ ને જ સાથે મેળવીએ તો સધિના નિયમ પ્રમાણે જા થાય તેમાં આચાર્યનો આઘ અક્ષર જા મેળવીએ તો જા જ રહે તેમાં ઉપાધ્યાયનો ઉ મેળવતા ઓ બને અને તેમાં સાધુ એટલે મુનિનો મ્ મેળવીએ તો ઓમ્ થાય આમા ત્રિદની જગાએ અશરીરી અને સાધુની જગાએ મુનિ શબ્દ લેવો પડે છે, પણ રહસ્યવાદમા આવી છૂં લેવાનું મંજૂર છે

* પञ्चादौ यत्पदानि त्रिमुवनपतिमिर्व्याहता पञ्चतीर्थो ।

—ઉપદેશતરંગિણી—

પાત્ર પદોને ત્રેનોકથપતિ તીર્થ કરેલાં છે - પચ્ચતીર્થ તરીકે

કર્તા છે

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦

પાંચમી ખૂબી

નમસ્કારમાં નવપદ એ તેની પાંચમી ખૂબી છે નવનો આક્ર મામાન્ય કે સાધારણ નથી, પણ ગૂઢ રહસ્યથી ભરેલો છે અને પૂર્ણાકની પંખી પામેલો છે આ વસ્તુ પાઠકોની મમજમા બરાબર આવે તે માટે થોડા ઉદાહરણો આપીશું

પૂર્ણનો એક અર્થ તો એ છે કે બેનાથી કેઈ મોટો નથી ગણિતની ગમે તેવડી મોટી સખ્યા લખો પણ તેના સરવાળો કરીને એક આક્ર લાવો તો તે નવથી વધારે આવશે નહિ હાખલા તરીકે ૧૨૩૪, તો $૧ + ૨ + ૩ + ૪ = ૧૦$ અને $૧ + ૦ = ૧$ ૫૬૬૭૨૪ તો $૫ + ૬ + ૬ + ૭ + ૨ + ૪ = ૩૩$ અને $૩ + ૩ = ૬$

પૂર્ણનો બીજો અર્થ એ છે કે તેને ગમે તે સંખ્યાથી ગુણીએ તો પણ થોતાનુ સ્વરૂપ બદલે નહિ અર્થાત્ તે એાછા કે વત્તો થાય નહિ હાખલા તરીકે—

$$૬ \times ૧ = ૬$$

$$૬ \times ૨ = ૧૮ = ૧ + ૮ = ૬$$

$$૬ \times ૩ = ૧૭ = ૨ + ૭ = ૬$$

$$૬ \times ૪ = ૩૬ = ૩ + ૬ = ૬$$

$$૬ \times ૫ = ૪૫ = ૪ + ૫ = ૬$$

$$૬ \times ૬ = ૫૪ = ૫ + ૪ = ૬$$

$$૬ \times ૭ = ૬૩ = ૬ + ૩ = ૬$$

$$૬ \times ૮ = ૭૨ = ૭ + ૨ = ૬$$

$$૬ \times ૬ = ૮૧ = ૮ + ૧ = ૯$$

$$૬ \times ૧૦ = ૬૦ = ૬ + ૧ = ૬ \text{ વગેરે}$$

આ રીતે ૬ને કોઈ પણ અખ્યાથી ગુણો તો પણ તેનો સરવાળો ૬જ આવ્યા કરશે

અકગણિતના અનેક યોગકારિક પ્રયોગો નવની આ પૂછતા પર નિર્ભર છે

નમસ્કારની ભવ્યતા અંગે આટલું વિવેચન હાલ પર્યાપ્ત છે

૩—નમસ્કારની સુદરતા

તાજમહાલની સુદરતા જેમ તેના સ્થિત સંગેમરમરમા ધૂપાયેલી છે, તેમ નમસ્કારની સુદરતા તેના અપૂર્વ-અવિત્ય પ્રભાવમા ધૂપાયેલી છે આ જગતમાં નાની-મોટી, ચર-સ્થિર, સ્થૂલ-સૂક્ષ્મ, જીવત-જડ કોઈ વસ્તુ એવી નથી કે જેના પર નમસ્કારનો પ્રભાવ પડતો ન હોય શુદ્ધ ભાવે નમસ્કારનું સ્મરણ થવા લાગ્યું કે વિષ્ણુઓના વાદળ વિખરાઈ જાય છે, ન ધારેલી શુભ ઘટનાઓ જનવા માટે છે અને અનેક પ્રકારની અતુકુળતાઓ આવીને ખડી થાય છે થોડા દૃષ્ટાંતોથી આ વસ્તુની વધારે પ્રતીતિ ગોચર થશે

સ કટ અમયે શિવકુમારને મળેલી અજળ મહાય

યશોભદ્ર શેઠ ધર્મપરાયણ હતા અને ગ્રાવકધર્મનું ઉત્તમ રીતે પાલન કરતા હતા તેમને સર્વ વાતે સુખ હતું, પણ એક વાતનું મોટું દુઃખ હતું ગોતાનો એકનો એક પુત્ર શિવકુમાર જીમારના છઠે ચડી ગયો હતો અને વિધવલ પટ

બન્યો હતો. પિતા તેને સુધારવા માટે અનેકવિધ શિખામણો આપતા હતા, પણ એ બધી પથર-પરખાણી સમાન નીવડતી હતી એકવાર પિતાએ કહ્યું કે 'હું મુત્ર! તને હિતની વાત કહું છું, તે બરાબર લક્ષ્મી રાખી લે તારા પર કેાંઈ પણ આફત આવી પડે ત્યારે નમસ્કારમંત્રનું સ્મરણ કરજે, એથી તારી આફત દૂર થઈ જશે' પિતાના આમ્રહથી શિવ કુમારે આ વાતનો સ્વીકાર કર્યો

કાલાતરે પિતા મરણ પામ્યા અને શિવકુમાર 'સર્વ' સંપત્તિનો માલિક થયો, પણ જુગારી અને લારુડિયાના હાથમા સંપત્તિ કેટલો વખત ટકે? એને બડધી પગ આવ્યા અને ચાલતી થઈ થન ગયું જોટલે માન ગયું લોકોમા 'આવો, પંખારો વગેરે રાખો વડે જે સત્કાર થતો હતો તે પણ બધું પડ્યો કેાંઈ સામુ જુએ નહિ કે બેલાવે નહિ ખરેખર નિર્ધનની દશા આ જગતમા બહુ જૂરી હોય છે।

તે બેહાલ દશામા રખડે છે અને દિવસો પૂરા કરે છે એવામા એક ત્રિહડી મળ્યો તેણે આ હાલતનું કારણ પૂછ્યું શિવકુમારે કહ્યું કે 'પાસે પૈસો નથી, એ જ મારી બેહાલ દશાનું કારણ છે' ત્રિહડીએ કહ્યું 'જો એ જ કારણ હોય તો શીકર કરીશ નહિ. હું તને એવો ઉપાય બતાવીશ કે તારા ઘરમા લક્ષ્મીની રૈલછેલ થઈ જશે' શિવકુમારે કહ્યું 'તો આપનો ઉપકાર હું જીવનપર્યંત નહિ ભૂલુ આપ જે ઉપાય બતાવ્યો તે અવશ્ય કરીશ' ત્રિહડીએ કહ્યું કે 'હું એક મંત્ર બાંધું છું, તેનાથી સુવર્ણ

પુરુષની સિદ્ધિ થાય છે એ સુવર્ણપુરુષના હાથ પગ કાપી લઈએ તો રોજ નવા થાય છે, એટલે ધન કદી ખૂટતું નથી, પરંતુ આ મત્રની સાધના કાળી ચૌદશની રાત્રિએ થાય છે. તે વખતે તું ઉત્તરમાધક રહેજે' શિવકુમારને મનની ઘણી જરૂર હતી, એટલે તેણે આ વાત કબૂલ કરી.

કાળી ચૌદશ આવી ત્યારે ત્રિદીએ કહ્યું કે 'શિવ કુમાર ! તું એક અક્ષત મડદુ શોધી લાવ અને પૂજાની સામગ્રી સાથે અમુક સ્મશાનમાં આવ ત્યાં આપણું કામ થાણુ થશે' એટલે શિવકુમાર કેઈ પણ ઠેકાણેથી અક્ષત મડદુ લઈ આવ્યો અને ત્રિદીએ કહેલી પૂજાની સર્વ સામગ્રી લઈને સ્મશાનમાં હાજર થયો ત્યાં ત્રિદીએ એક માડણુ બતાવ્યું અને તેમાં પેલા ચળને ગોઠવી હાથમાં એક તીક્ષ્ણ ધારવાળી તલવાર આપી પછી શિવકુમારને કહ્યું કે 'તું આ મડદાના પગે તેલ ઘમવા માડ હું મત્રનો જપ કરું છું' આમ કરીને ત્રિદી મત્રનો જપ કરવા બેસી ગયો.

પરંતુ શિવકુમારને આ બધું દૃશ્ય જોઈને લય લાગવા માડ્યો મત્રબળથી આ મડદુ કદાચ સંજીવન થાય અને પોતાના શિર પરજ તરવારનો પ્રહાર કરે તો? કદાચ આ રીતે મનુષ્યનું બલિદાન આપવાથી જ મત્રસિદ્ધિ થતી હોય તો? ખરેખર! એ આ ત્રિદીનો નિઘાસ કરવામાં લય કર બૂલ કરી છે પણ હવે શું કરું? રાત્રિનો ઘોર અધકાર ત્યારે બાબુ બ્યાપેલો છે અને આ એકાદ સ્મશાન

ભૂમિ છે. જોટલે અહીંથી નસાય તેમ પણ નથી કદાચ નાસવાનો પ્રયત્ન કરે અને આ ત્રિદંડી મને પૂરો કરી નાખે તો ? આ રીતે વિચાર કરતા શિવકુમારને લાગ્યું કે પોતે ખરાબર ક્ષમાઈ ગયો છે અને ઉગરવાનો અન્ય કોઈ ઉપાય નથી આ વખતે પિતાએ આપેલી હિતશિક્ષા યાદ આવી અને તે એકામ ચિત્તે નમસ્કાર મત્રનું સ્મરણ કરવા લાગ્યો. આ બાબત ત્રિદંડીના મત્રજપથી શબ્દ બહુ થઈને ચાલવા લાગ્યું, પણ ધબ ઢઈને નીચે પડ્યું ફરી ત્રિદંડીએ મત્ર લખવા માડ્યો, ફરી શબ્દ બહુ થયું અને ફરી પણ એજ રીતે નીચે પડ્યું આથી શકારીત્વ બનેલો ત્રિદંડી શિવકુમાર ને પૂછવા લાગ્યો કે ‘ભાઈ ! તું કોઈ મત્ર તત્ત્વ જાણે છે ?’ શિવકુમારને ખબર નથી કે પોતે ગણી રહેલા નમસ્કારના પ્રભાવથી ત્રિદંડીનો મત્ર અને પરિશ્રમ નિષ્ફળ ગય છે, જોટલે તેણે જવાબ આપ્યો કે ‘હું કાંઈ જાણતો નથી’

આથી ત્રિદંડીએ પોતાની ક્રિયાવિધિ તપાસી અને ફરી મત્ર જપની શરૂઆત કરી શિવકુમારે પણ મનમા વધારે ભેરથી નમસ્કાર મત્રને સ્મરવા માડ્યો ત્રિદંડી પોતાના મત્રબળથી પેલા મડદાને વૈતાલથી અધિષ્ઠિત કરતો હતો, પણ નમસ્કારના પ્રભાવ આગળ તેનું કંઈ ચાલતું ન હતું ત્રીજી વારના મત્રજપથી પેલું મડદું બહુ થયું, પણ તેણે પોતાના હાથમા રહેલી તરવાર ઉત્તરસાધક પર ચલાવવાને બદલે મત્રસાધક પરજ ચલાવી અને ત્રિદંડીનું મસ્તક ધડથી છૂટ્ટ થઈ ગયું ત્યાં જો મસ્તક માડલામાં રહેલી યજ્ઞવેદિકામા પડ્યું, ત્યાં સુવર્ણપુરુષ ઉત્પન્ન થયો.

હવે શિવકુમારને સમજાયું કે 'આ બધી પ્રભાવ મેં ગણેલા નમસ્કાર મંત્રનો જ છે જો મેં આજે નમસ્કારમંત્રને સ્મર્યો ન હોત તો જે હાલ ત્રિદહીના યથા તે મારા યાત અને હું જાનથી જાત માટે હવેથી નમસ્કારની નિત્ય વાર-વાર રટના કરવી'

પછી તે પેલા સુવર્ણપુરણને પોતાના સ્થાને લઈ ગયો અને તેના પ્રભાવથી થોડા જ વખતમાં માલેતુભર બની ગયો તેણે પોતાને મળેલા આ અપૂર્વ ધનથી સુવર્ણનું એક જિનચેત્ય બધાંજી અને ગરીબ-ગરબાને છૂટા હાથે દાન દીધું. આથી તેનો યથા જૂમડલમાં વિસ્તાર પામ્યો અને તે સર્વ વાતે સુખી થયો. આને આપણે અપૂર્વ-અચિત્ય પ્રભાવ નહિ તો બીજી શું કહી શકીએ ?

ભય કર સાપ ફૂલની માળા બન્યો !

શ્રીમતી સુચત ચેઠની પુત્રી હતી, બાણીગણીને હોશિયાર થઈ હતી અને ધર્મમાં લણેા અનુરાગ ધરાવતી હતી વળી તે રૂપ-લાવણ્યમાં પણ બીજાં હતી તેના રૂપ-લાવણ્યથી મોહિત થઈને એક મિથ્યાદષ્ટિ શ્રીમતપુત્રે તેના હાથની માગણી કરી અને સુચત ચેઠને કેઈ પણ પ્રકારે સમજાવીને તેની સાથે લગ્ન કર્યા

શ્રીમતી એક સુયોગ્ય ગૃહિણી તરીકેના સર્વ કર્તવ્યોનુ પાલન કરે છે અને પોતાનો ધર્મ પણ ચૂકતી નથી પરંતુ ધર્મદેવને લીધે નણદ વગેરે તેની સાથે વાતવાતમાં વાધો પાડે છે અને તેની તજના કરે છે જો શ્રીમતીની

જગાએ અન્ય કોઈ સી હોત તો તેણે આ વર્તન અંગે
મોટો કલહ કર્યો હોત અને ભારે જૂમરાણ મચાવી હોત,
પણ શ્રીમતી આવકકુળના સસ્કાર પામી હતી અને કર્મનું
વૈશિષ્ટ્ય લાજી ચૂકી હતી, એટલે કોઈને પણ દોષ ન હેતા
પોતાના ઠમને જ દોષ માની જાય મૂઝા મોટે સહન
કરી લેતી હતી તેણે આવા ખરાબ મયોગોમા પણ પોતાની
ધમભાવના જરાયે ડીલી પડવા દીધી ન હતી

સ્વજનોની રાતદિવસની ડોકટોક અને કાન ભભેર
છીને દીધે પતિનું મન તેના પરથી ઉડી જાય અને તે
ખીજી શ્રીને પરણવાનો વિચાર કરવા લાગ્યો પણ શ્રીમતી
જીવતી હોય તો ભાવી મુખમા કટકટપ નીવડે, એટલે
તેનું કાસળ કાઢી નાખવાનો વિચાર કર્યો તે માટે સુક્તિ
પણ આભાદ રચી કોઈ ગારુડિક પાસે એક સર્પ મગાવી
તેને ઘડામા પૂર્યો અને તેના મોઢા પર લાકણું હઈ દીધું
પછી તેને ઘરની અંદરના ભાગમા એક અધારા ઓરડામા
ગોઠવી દીધો ખાદ શ્રીમતીને હુકમ કર્યો કે 'અંદરના
ઓરડામા ઘડો પટેલો છે, તેમાથી ખુપો ભાવીને મને આપ'

પતિનો હુકમ થતા શ્રીમતી નમસ્કારનો ખાઠ લાગતી
અંદર ગઈ નિત્ય નમસ્કારનું વારવાર સ્મરણ કરતા તે
હવે તેનો જીવનસગાથી જની ગયો હતો જ્યાં આ રીતે
નમસ્કારનું મતલ સ્મરણ ચાલુ હોય ત્યાં કોઈપણ પ્રકારનો
ભય હૃદયને સતાવી શકતો નથી, એટલે શ્રીમતીને અધારા
ઓરડામા જતા જરાયે ભય લાગ્યો નહિ તેણે હાથ ફેરવી

શોડી વારમા ઘડાને ચોખી ઠાકયો અને તેનું ઢાકનું ઉઘાડી
અદર હાથ નાખ્યો.

એક ભયંકર સાપને ઘડામા પૂરી રાખ્યો. હોય તેને
મનુષ્યની ઠઠણ આગળીઓનો સ્પર્શ થતા કેવું ખતરનાક
પરિણામ આવે તે આપણે કદપી શકીએ છીએ, પણ અહીં
પરિણામ જુદું જ આવ્યું નમસ્કારની મતલ મણનાથી
નુટ થયેલા શાસનરેવીએ એ ઘડામાથી સાપને ઉઠાવી
લીધો હતો અને સુદર તાજા પુષ્પો મૂકી દીધા હતા.
શ્રીમતીના હાથમાં એ તાજા પુષ્પો આવ્યા અને તે એને
મહણ કરીને ઉ-લાસભેર બહાર આવી.

પનિએ તો પાશું હતું કે તે હમણા ઠારમી ચીસ પાડી-
ને બોલ્યો બેગી થઈ જશે અને તેનું પ્રાણપ બેડું ઉડી જશે
પણ તેને ઉદ્દામભેર બહાર આવતી જોઈ, ત્યારે તેના
આશ્ચર્યનો પાગ રહ્યો નહિ તેને અત્યધિક આશ્ચર્ય તો
ત્યારે થયું કે તેણે મગાવ્યા મુજબ તે પુષ્પો લઈને જ
આવી હતી અને તેની ખુશબો નાકને તર કરી દેતી હતી
આવા સુદર અને સુગંધીભર્યા પુષ્પો તેણે છુદ્ધગીમાં કેઈ
વાર જોયા ન હતા.

તે તપાસ કરવા અદર ગયો અને પ્રકાશ કરીને જોયું
તો ઘડો એ જ હતો, પણ તેની અદર સાપને બદલે
સુગંધી પુષ્પની એક માળા પહેલી હતી આથી તે સાચી
વસ્તુસ્થિતિ પામી ગયો અને શ્રીમતીના ચરણે પડી વારવાર
પોતાના અપંગધની દુખા માગવા લાગ્યો.

શ્રીમતીને હવે જ ખબર પડી કે આ તો મને મનાખવાનું કાવતરું ઘડાયું હતું, પણ શાસનદેવીએ કરીને મારી લાજ રાખી છે એથી તે ધર્મના પ્રત્યે વિઅનુરાગવાળી થઈ, પતિને પણ કહેવા લાગી કે 'શુભરી ભૂલી જાઓ અને હજી પણ આત્મહિતની સાધ કરો.'

કુટુંબીઓએ આ વાત જાણી, ત્યારે તેમના અર્થનો પાર રહ્યો નહિ તેઓ પણ એને નમી પડ્યા : પોતાના અપરાધોની દામા માગવા લાગ્યા શ્રીમતીએ બધાને ધર્મના માર્ગે વાળી પોતાની ફરજ અડા કરી

નમસ્કારના સ્મરણથી આવી અદ્ભુત ઘટનાઓ અને મારે જ તેના પ્રભાવને શાસ્ત્રોએ અપૂર્વ-અચિત્ત્ય કહ્યો

આધુનિક કાળે પણ નમસ્કારનો પ્રભાવ દર્શાવી અનેક ઘટનાઓ જોવામા આવે છે, તેમાની ઘટનાનું અહીં વર્ણન કરીશું

ઝવેરાતનું પડીકું સલામત રહ્યું !

એક જૈન ગૃહસ્થ હતા તેમની સ્થિતિ સામાન્ય : માથે વ્યવહારનો જોબો વધારે, એટલે તેઓ ઘણા કા પોતાનું જીવન વ્યતીત કરતા હતા તેઓ પ્રયાસ કરવા બાદી રાખતા નહિ, પણ એક સાથે ત્યાં તેર તૂટે અનુભવ થતો હતો આખરે એક દિવસ તેમણે પો આ સ્થિતિનું શુભમહારાજને નિવેદન 'કર્તું' અને સિ

રે એવા ઉપાયની માગણી, કરી ગુરુએ કહ્યું કે ‘પર
કેનમસ્કાર, કંપનરુ, કામકુશ કે ચિતામણિ રત્ન જેવો
તેનું ચતત સ્મરણ કર્યા કરો, એટલે તમારો મનોરથ
થશે પણ એક વાત યાદ રાખજો કે કોઈ વાર ચોરી-
પણી કરવી નહિ કે માલિકનો વિશ્વાસઘાત કરવો નહિ
મનથી આટવી ટેક રાખ્યો તો એનું કળ તરત જણાયે’

યેવા ગૃહસ્થે ગુરુના આ વચનો શિરસાવધ કર્યા
ને નમસ્કારમંત્રની નિયમિત ગણના કરવા માડી હવે
દિવસ થયા કે તેમને એક ગૃહસ્થનો મેળાપ થયો
તે એમને સુખઈ લાગ્યા તેમને થોડા દિવસ પોતાની
રેડીએ બેસાડી ઝવેરાતની દલાલી કરવાનું કામ સોંપ્યું.
નમસ્કાર મંત્રના પ્રભાવે આ કામ બરાબર ચાલવા લાગ્યું
તેઓ ઓરડી લઈ સુખઈમાં સ્થિર થયા.

એક દિવસ તેઓ શેઠની દુકાનેથી રૂપિયા પદર-
સોળ હજારની કિંમતનું એક પડીકું લઈ કોઈ શ્રીમતને
ખતાવવા ગયા ઘરે પાછા ફરતી વખતે તે પડીકું રસ્તામાં
કોઈક સ્થળે પડી ગયું, તેની તેમને ખબર રહી નહિ ઘરે
પહોંચી, જમી-પરવારી, એકાદ કલાક આરામ લઈ તેઓ,
પેડુ પડીકું શેઠને પાછું આપવા તૈયાર થયા, પણ જોયું
તો ગજવામાં પડીકું મળે નહિ! એટલે તરત નમસ્કાર
મંત્રનું સ્મરણ કરવા લાગ્યા અને જે રસ્તે ઘેર આવ્યા
હતા, તે રસ્તે જ પાછા આવ્યા.

સુખઈના ભારે અવરેજવરવાળા રસ્તા પર પડી

કોઈ પણ વસ્તુ જે કલાક પછી મેળવવાની આગા રાખવી એ ક્યથ જ ગણાય, પણ થઈ કોઈ અજબ રીત છે ! આ ગૃહસ્થ જ્યારે પણ નવરા પડતા, ત્યારે નમસ્કારમંત્રનું સ્મરણ કર્યા જ કરતા અને તેના પ્રભાવથી પોતાનું કોઈ પણ કામ નહિ બગડે એવી દૃઢ થઈ ધરાવતા હતા.

તેઓ મ માદેવીના પાછલા દરવાજે કાપડની દુકાને આગળ આબ્યા, ત્યાં કોઈ પુરુષે તેમને આગળી બતાવીને કહ્યું કે 'આ રહું તારું હીરાનું પડીકું।' તે વખતે ત્યાં ધણો કાઢવ હોવાથી પડીકાનો સંદેહ કાગળ જરાક જણાતો હતો. પેલા ગૃહસ્થે તે પડીકું ઉપાડી લીધું જ્યારે તેમણે એ પડીકામા બધા હીરા સલામત જોયા, ત્યારે તેમને કેવો હર્ષ થયો હશે, એ કહેવાની જરૂર છે ખરી ?

જે મીનીટ આ સ્થિતિમા રહ્યા પછી તેમને ખ્યાલ આવ્યો કે જે પુરુષે મને આ પડીકું બતાવ્યું, તેમનો આભાર માનવો જોઈએ, અને તેમને કંઈક પુસ્કાર પણ આપવો જોઈએ, એટલે તેઓ આભુઆભુ જોવા લાગ્યા, પણ ત્યાં કોણ મળે ? એ આ જગતનો કોઈ દૃશ્ય માનવી ન હતો.

પડીકું શેઠને પાછું અપાઈ અને તે દિવસથી નમસ્કારની ગણના વધી ગઈ થોડા વખત પછી તે ગૃહસ્થ ઝંપેરાતના એક મોટા વેપારી જન્યા અને લાખો રૂપિયા કમાયા પરંતુ એ વખતે પણ તેઓ નમસ્કારમંત્રને ભૂલ્યા ન હતા.

‘આ રીતે નમસ્કાર મત્રનો પ્રભાવ અચિત્ત્ય-અપૂર્વ અને તેથી જ તે શાશ્વત સુદરતાને વરેલો છે

—નમસ્કારનું મહામત્રત્વ

અહીં એવો પ્રશ્ન ઉઠવાનો સંભવ છે કે ‘નમસ્કારનો અપૂર્વ-અચિત્ત્ય પ્રભાવ શેને આભારી છે ?’ એટલે તેનો તર આપવો જોઈએ અને તે એ છે કે ‘તે એના મહામત્રત્વને આભારી છે’

પ્રશ્ન—નમસ્કાર તો સાદા સરળ શબ્દોની રચના છે, આ મત્રત્વ શી રીતે ?

ઉત્તર—મત્ર તો કિલ્બટ કે ફૂટ અક્ષરોનો જ બનેલો વચ્ચે એ માન્યતા ઠીક નથી મુક્તિસાધક મત્રો સાદા અને સરળ શબ્દોમા બનેલા હોય છે અને તે અદ્ભુત કામ કરે છે ‘રામ’ એવો એ અક્ષરનો સાવ સાદો શબ્દ પણ એક મત્રજ મનાય છે અને તેમથી અનેક પ્રકારના કાર્યો સિદ્ધ થતા હોવાનું કહેવાય છે આ રીતે તમો અરિહતાળ ગેરે પડો સાદા અને સરળ શબ્દોવાળા હોવા છતાં તેમા મહામત્રત્વ રહેલું છે અને તે મુક્તિસાધનાનું કામ કરે છે

પ્રશ્ન—આ શબ્દોની આગળ ઓમ હ્રી વજ્રે બીજોની રૂપ ખરી કે નહિ ? તેના વિના પણ એ મત્રનું કામ શી શકે ખરા ?

ઉત્તર—ઓમ હ્રી વજ્રે બીજો શક્તિશાળી છે અને તેના પ્રારભે મૂકાય તો મત્રની શક્તિ ઘણી વધી જાય પણ આ તો સિદ્ધમત્ર છે, એટલે તેમા એ બીજોની

જરૂર રહેતી નથી તાત્પર્ય કે એ બીજો વિના પણ તે અદ્ભુત કામ કરે છે

પ્રશ્ન—નમસ્કાર સિદ્ધમત્ર છે, એમ કહેવામા તમારો શો ઉદ્દેશ છે ?

ઉત્તર—અમે નમસ્કારને સિદ્ધ મત્ર એ ઉદ્દેશથી કહીએ છીએ એક તો તે યોગસિદ્ધ મહાપુરુષોના કહેલો છે માટે સિદ્ધમત્ર છે અને બીજું તે કદી નિષ્ફળ જતો નથી, માટે સિદ્ધમત્ર છે

પ્રશ્ન—નમસ્કાર કયા યોગસિદ્ધ પુરુષોએ કહેલો છે ?

ઉત્તર—આજ મુખીમા જેટલા તીર્થ કરે થયા—યોગી-શ્વરો થયા, તે બધાએ અર્થથી નમસ્કારને કહેલો છે અને ગણધર ભગવતોએ તેને શબ્દથી શુભેલો છે આ રીતે તે યોગસિદ્ધ મહાપુરુષોની કૃતિ છે

પ્રશ્ન—તીર્થ કર ભગવતે કહેલા અને ગણધર ભગવતે શુભેલા સૂત્રને મત્ર કેમ કહેવાય ? એ રીતે સૂત્રને મત્ર કહીએ, તો સૂત્ર અને મત્રમા ફરક શો ?

ઉત્તર—જે સૂત્ર કે વાક્યત્યનાના મનન વડે સંસારમાથી ત્રાણ પમાવ તેને મત્ર કહેવાય આ બ્યાખ્યા પ્રમાણે તીર્થ કર ભગવતે કહેવા અને ગણધર ભગવતે શુભેલા સૂત્રો ત્યારે ત્યારે વાર વાર ઉચ્ચાગ્વામા આવે છે, ત્યારે ત્યારે મત્ર બની જાય છે તેમા જે જે સ્મરણ-ચિંતાન વાર વાર કરવા વિહિત કરેલું હોય તેને તો મત્ર જ કહેવાય તીર્થ કર ભગવતે અર્થથી, કહેલા અને ગણધર ભગવતે શબ્દથી

સુવેદા સૂત્રો વારંવાર મંત્રન કરવા યોગ્ય છે, તેથી તે બધાં મંત્રસ્વરૂપ છે. શ્રી ચિરંતનાચાર્યવિનિયત પદ્યસૂત્રના ચોથા સૂત્રમાં સાધુધર્મનું સ્વરૂપ બતાવતા સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે, શૂન્યવદિ બુદ્ધિવા આઠ સુત્રોથી યુક્ત માધુ તત્ત્વાભિનિવેશથી વિધિમાં ત ૫૦ બનીને, પરમ મંત્ર છે એમ માનીને, સૂત્રનું અભ્યસન કરે. અહીં સૂત્રને સાક્ષાત્ મંત્ર શબ્દથી સંબોધન કરેલું છે.

પ્રશ્ન—નમસ્કારનું મંત્રત્વ તેના કયા પદમાં રહેલું છે ?

ઉત્તર—નમસ્કારના બધા પદો મંત્રમય છે, તે પદો નમો અરિહતાય એ પદમાં મંત્રશક્તિ અધિક રહેલી છે તે અંગે શ્રી મહાનિરીધસૂત્રમાં કહ્યું છે કે—‘નમો અરિહતાય સત્તક્તરપરિમાણં અણાગમવગ્ગવત્યવમાહત સત્ત્વ-મહામત-પરરવિગ્જાણ પરમવીઅમૂજ—નમો અરિહતાય એ (પ્રથમ અધ્યયન) સાત અક્ષરના પરિમાણવાળું, અનંત ગમ, પર્વત અને અર્ધના પ્રકર્ષને સાધનાર તથા સર્વ મહામંત્રો અને સર્વ પ્રવર વિધાઓનું બીજ છે.’

અહીં બીજ ને અત્યંત પ્રભાવશાળી ગણાય છે, તે પદ આ પદમાંથી જ ઉદ્ભવેલું છે. આમકારોનું કથન છે કે નમસ્કાર સર્વ મંત્ર અને વિધાઓનું મૂળ છે, તે નીચેની ગાથા વડે વધુ સ્પષ્ટ થાય છે—

પણવ-હરિયા-સિદ્ધા રૂઝ મતદ્ બીઆણિ સપ્પહાયાણિ ।
સત્ત્વેસિં છેસિં મૂલો, રૂફો નરકારવરમતો ॥

‘પ્રણવ (એકાર), હ્રી કાર (માયાળીજ) તથા અહં’ વગેરે પ્રભાવશાળી બીજો છે, તે સર્વેનું મૂળ એક એક નવકાર મત્ર છે’

પ્રશ્ન—આપણા કેઈ પ્રસિદ્ધ આચાર્યોએ નમસ્કારને મત્ર કહ્યો છે ?

ઉત્તર—હા-ઘણા આચાર્યોએ તેને મત્ર કહ્યો છે હાખલા તરીકે પૂ. શ્રી સિદ્ધસેનસૂરિજીએ શ્રી નમસ્કાર મોહાત્મ્યમા કહ્યું છે—

વશ્ય-વિદ્વેષણ-ક્ષોમ-સ્તમ-મોહાર્કિકાર્યમુ ।

। યથાવિધિપ્રયુક્તોડય, મંત્રસિદ્ધિ પ્રયન્નતિ ॥

‘વિધિપૂર્વક પ્રયોગ કરાયેલો આ મત્ર વશીકરણ, વિદ્વેષણ, ક્ષોમણ, સ્તબ્ધન, મોહન આદિ કર્મોને વિશે સિદ્ધિ આપે છે’ પૂ-શ્રી હરિભદ્રસૂરિજીએ યોગબિહુના પૂર્વ-સેવા-અધિકારમા કહ્યું છે કે—

માસોપવાસમિત્યમત્કુમુંત્યુજ્ઞ સુ તપોધના ।

મૃત્યુજયજપોપેત પરિશુદ્ધ વિધાનત ॥

‘મૃત્યુજય જપથી મહિત પરિશુદ્ધ વિધાનપૂર્વક કરેલો માસોપવાસનો તપ મૃત્યુજય એટલે મૃત્યુને હણનાર માય છે, એમ તપોધન મહાપુરુષો કરમાવે છે’

‘અહીં મૃત્યુજય જપથી શુ સમજવું ?’ તેનો ખુલાસો સ્વોપનટીકામા મળે છે ત્યાં જણાવ્યું છે કે ‘મૃત્યુજય જપોપેત પદ્યપરમેષ્ઠિનમસ્કારાદિરૂપ મૃત્યુજયસક્તમન્ત્રસ્મરણસમન્વિત’ એટલે અહીં પદ્યપરમેષ્ઠિનમસ્કારને મૃત્યુજય મત્ર જણાવેલું છે

પ્રશ્ન—નમસ્કારને મહામંત્ર કહેનારા કેઈ પ્રમાણે ઉપલબ્ધ થાય છે ખરા ?

ઉત્તર—હા નમસ્કાર વરમંત્ર છે, પ્રવરમંત્ર છે, પરમમંત્ર છે કે મહામંત્ર છે, એના અનેક પ્રમાણો નીન શાસ્ત્રોમાં ઉપલબ્ધ થાય છે ઉપર જે પ્રાચીન ગાયાત્રી પ્રમાણુ આપવામાં આવ્યું છે, તેમાં વરમંત્ર ગણેલો પ્રયોગ થયેલો છે 'પૂ શ્રી હેમચદ્રાચાર્યે' તેને ત્રણ જગતને પાવન કરનારો પુણ્યતમ મંત્ર કહ્યો છે, તે એની પ્રવરતાનો સૂચક છે વળી નિમ્નસ્થોકોમાં પણ તેની પ્રવરતા જ પ્રકટ થાય છે -

નમસ્કારસમો મત્ર શત્રુઙ્ગયસમો ગિરિ ।

વીતરાગસમો દેવો, ન મૂલો ન મરિવ્યતિ ॥

‘નમસ્કાર સમાન મંત્ર, શત્રુજય સમાન ગિરિ અને વીતરાગ સમાન દેવ ભૂતકાળમાં થયેલ નથી અને આગામી કાળે થશે નહિ ’

શ્રીમદ્ ધર્મોવિજયજી ઉપાધ્યાયે પરમેષ્ઠિગીતામાં આજ ભાવને સૂચવનારા શબ્દો ઉચ્ચાર્યા છે

શ્રી નવકાર સમો જગિ, મંત્ર ન ચત્ર ન અન્ય,
વિદ્યા નવિ ઔષધ નવિ, એહ જપે તે ધન્ય
તિમ સવિ મંત્રમાં સારો, ભાખ્યો છે શ્રી નવકાર,
કહ્યા ન જાય કે એહના, જેહ છે બહુ ઉપકાર

શ્રી શાહુદિનકૃત્યમાં તેને પરમ વિશેષણથી વિભૂષિત કરવામાં આવ્યો છે. જેમકે—

મતાળ મતો પરમો હ્રમુત્તિ,
 ઘેવાળ ઘેય પરમ હ્રમુત્તિ ।
 તત્તાળ તત્ત પરમ પવિત્ત,
 સસારસત્તાળ દુહાહવાળ ॥

‘સંસારના આણીઓ કે જે વિવિધ પ્રકારના દુઃખોથી ઘેરાયેલા છે, તેમને માટે આ સર્વ મત્રોમા પરમ મત્ર છે, સર્વ ધ્યેયોમા પરમ ધ્યેય છે અને સર્વ તત્ત્વોમા પરમ તત્ત્વ છે’

યતિદિન-વર્ષોમા પણ તેને માટે પરમ વિશેષણને પ્રયોગ કરવામા આવ્યો છે જેમકે—

જામિણિ પચ્છિમજામે,
 સઠ્ઠે જન્મન્તિ ચાલુક્યાદ ।
 પરમિદ્ધિ પરમમત્ત,
 મજન્તિ સત્તટ્ઠ વારાજો ॥

‘રાત્રિના પાછલા પહોરે બાળ, વૃદ્ધ, આદિ સધળા મુનિઓ જાગૃત થઈ જાય છે અને પરમેષ્ઠિ પરમમત્રને સાત આઠ વાર ભણે છે’

પૂ શ્રી જયગિહ્યૂરિઓ ધર્મોવજોસ વિવરણમાલામા પવનમોષારો મહામત્રો એવા શબ્દ યોજેલા છે પૂ શ્રી જિનકીર્તિસૂરિઓ નમસ્કારમત્રકલ્પની સ્વોપસૃષ્ટિમા ‘અથ શ્રીપદ્મપરમેષ્ઠિનમસ્કારમહામત્ર’ વગેરે શબ્દોથી તેનું મહામત્રપદ્ય ‘અકટ કરેલું છે પૂ ઉપાધ્યાયજી શ્રી યશોવિજયજી મહારાજે પરમેષ્ઠિગીતામા’ કહ્યું છે. કે

‘જેહ મહામત્ર નવકાર સાપે, તેહ દોઅ હોક અલવે
આરાપે.’ પૂ મહામહાપાધ્યાય શ્રી વિનયવિનયલ મહા-
શને આરાધનાસ્તવનમા જણાવ્યું છે કે-

ઇશમ અધિકાર મહામત્ર નવકાર,

મનથી નવિ મૂકે, શિવમુખ ફલ સહકાર

પૂ શ્રી દર્શવિનયલ મહારાજે પણ નમસ્કારને
મહામત્ર કહ્યો છે

મમડે ભવિષ્ય ભાવયુ, મહામત્ર નવકારે,

મુમરંતા મુખ પામીઈ, ભવોભવ એ આધારે

પૂ શ્રી લાભકુશળજીએ નમસ્કારનું મહામત્રપદ
લિખ્ય શબ્દોમાં પ્રકાશ્યું છે

‘મહેશ્વરમત્ર શિરમુકુટમણિ, મહાગુરુભાષિત માર,

મેા ભવિયા મન શુદ્ધ સુ, નિન્ય જપીયે નવકાર

આ રીતે નમસ્કારનું મહામત્રત્વ સિદ્ધ છે

૫—મહામત્રનું સ્મરણ

ભક્તિ, આરાધના કે ઉપાસનાના માળે આગળ
વધવાનું પ્રથમ પગથિયું સ્મરણ છે, તેથી તે સબધી અહીં
કેટલીક વિચારણા કરીશું

માનસશાસ્ત્ર કહે છે કે જે વસ્તુનું પ્રથમ બહણ
(Reception) અને ધારણ (Retention) થયું હોય, તેનું
જ ઉદ્ભવોપન (Reproduction) થઈ શકે છે આ રીતે
શ્રદ્ધિત, ધારિત વસ્તુનું ઉદ્ભવોપન થયું તેજ સ્મૃતિ કે
સ્મરણ છે

નવકારકૃત્યકરણમા કહ્યું છે કે—

‘લિધ્વંલોક, અધોલોક અને તિર્યગ્લોકમા’ શ્રી જિન નવકાર (મહામત્ર નમસ્કાર) પ્રધાન છે તથા સ્મરણ ભુવનમા નરસુખ, સુરસુખ અને શિવસુખનું પરમ કારણ છે, તેથી સૂતા અને ઉડતા આ નવકારને અનવરત ગણવેા ભેદથી ભવ્ય લોકોને તે નિશ્ચયે દુખને દહાનારો તથા સુખને ઉત્પન્ન કરનારો થાય છે

‘આ નવકાર સુર, મિત્ર, પોચર વગેરે વડે લાભાયે છે તેને જે કોઈ ભક્તિયુક્ત બનીને લાભે છે, તે પરમ નિવાર્ણને પામે છે’

૫ શ્રી જિનચદ્રસૂત્રિએ શ્રી વૃદ્ધનમસ્કારકૃત્સ્તોત્રમા કહ્યું છે કે—

‘જેઓના મનરૂપી વનનિકુળમા નવકારરૂપી કેમરી સિંહનું બચ્ચુ રમે છે, તેઓને અનિષ્ટરૂપી હાથીઓના મેળાનેા સંયોગ થતો નથી

‘નિષિઠ બેડીઓવાળું કેદખાનું અને વજ્રપજાર (લોહાનું પાજર) ન્યા સુધી જ પીડા કરે છે કે ન્યા સુધી હે મરણાત્મનું! પચનમસ્કાર રૂપી મહામત્રનું સ્મરણ કરવામા આવ્યું નથી

‘મરણ, સમસાગળ અને મલ્લોના અમાગમવખતે મહામત્ર નમસ્કારનું સ્મરણ કરનારાઓને રક્ષણ અર્થાત્ શરણ અને સન્માનની પ્રાપ્તિ થાય છે

‘જલ દુર્ગને વિષે અથવા અન્યત્ર મળુ દુર્ગ એટલે
કષ્ટપત્રને વિષે એક નવકાર જ ત્રાણ અને શરણ છે’

પરમેષ્ઠીસ્મરણ કેવું ભોધે છે ? તે સબધમાં સત
કબીર કહેલી કેટલીક માખીઓ અદી વિચારવા યોગ્ય
તેઓ કહે ॥ —

સુમિરન મારગ સહજકા, સતગુરુ દિવા વતાય,
આસન્ધામ સુમિરન કર, ફક દિન મિઠસી બાય

‘સદ્ગત્તિ મિતિ પ્રાપ્ત કરવાનો માર્ગ સાહેબનુ
(મહાનુ) સ્મરણ છે, એમ સદ્ગુરુએ બનાવી દીધું છે, તેથી
હવે તો આસોચ/આસમા પણ સાહેબનુ જ સ્મરણ કરુ,
તે જરૂર એક દિવસ અને પ્રાપ્ત થશે ’

સુમિરનમે સુખ હોત હે, સુમિરનમે દુઃખ જાય,
કહે કવિર સુમિરન કિયે, સાદ માર્હિ સમાય

‘સાહેબનુ સ્મરણ કરવાથી સુખ એટલે નિઃસ્વરૂપા
નદની પ્રાપ્તિ થાય છે અને દુઃખ એટલે જન્મ, જરા
મરણ તેનો નાશ થાય છે કબીર કહે છે કે સ્મરણ કરવાથી
એવટે માલીકમા ભળી જવાય છે ’

સુમિરનકી મુચિયૌ કરો, જ્યોં ગાગર પનિહારી,
હાઠે હોલે મુરતિમેં, કહે કબીર વિચારી

‘કબીર ખૂબ વિચારીને કહે છે કે જેવી રીતે પનિ
હાગી રસ્તામાં હાલતા, ચાલતા, ટોલતા, તથા બહેનપણીઓ
સાથે વાન કરતા પણ પોતાના માથે લીધેલા ભેડા લિપગવી
પોતાની મુગ્ધ-પોતાનું લશ હકવા દેતી નથી,

હંસજનોએ-મુમુક્ષોએ પણ ભગવતસ્મરણમા પોતાની
સુરતા સતત બગરુક રાખવી જોઈએ

સુમિરન મોં મન લાડ્યે, જૈસે દીપવર્તન,
પ્રાણ તજૈ ઢિન પ્કમે, જરત ૪ મોદે અગ

‘જેવી રીતે પગજિયુ દીવાના પ્રેમમા આસક્ત થઈ
દાગવારમા પ્રાણુ ત્યજે છે અને પોતાના બગલા અગને
જરા પણ મોઢ કરતુ નથી, તેવી રીતે મુમુક્ષુએ પોતાના
મનને બગવત્સ્મરણમા જોડતા જરાપણ અચકાવુ ન
જોઈએ, ભલે ઘરબાર છૂટી જાય’

સુમિરન માહિ લગાય દે, સુરતિ અપની સોય,
કહૈ કનીર સમાર ગુન, તુસે ન બ્યાવે કોય

‘સત કબીર કહે છે કે હે હસ ! (હે આત્મન !)
તું પોતા ઠી સુરતા ભગવત્-સ્મરણમા જોડી દે, પત્રી તારામા
મસારનો કેાઈ પણ અવશુષ્ણ બ્યાપી શક્યે નહિ, અર્થાત્
તારી વૃત્તિ સમારબ્યવહારમા તલ્લીન થયે નહિ’

છાડ સુમિર મત ઢીલ કર, જો સુમિરે તે લાહ,
રૂહા પલક ખિદમત કરે, રૂહા અમરપુર જાહ

‘હે પુત્ર ! તુ સાહેબનુ સ્મરણ કરવામા ઢીલ કરીશ
નહિ જેટલુ સ્મરણ કરીશ તેટલો લાભ છે એ સ્મરણથી
આખી દુનિયા તારી ખીદમત (સેવા) કરશે અને શરીર
છૂટ્યા પત્રી તુ અમારાપુરીમા જઈશ’

૬—મહામંત્રનો જપ

મંત્રનું રટણ કરવું—અમુક ગણના કરવી તેને જપ કહેવાય છે આ જપ ત્રણ પ્રકારનો છે (૧) ભાખ્ય, (૨) ઉપાશુ અને (૩) માનસ તેમાં બીજો સાબળી શકે તે પ્રમાણે મંત્રનો ઉચ્ચાર કરવો એ ભાખ્ય જપ કહેવાય છે બીજો સાબળી ન શકે એ ગીતે એટલે હોઠ બીધીને મંત્રનું રટણ કરવું તે ઉપાશુ જપ કહેવાય છે અને જે મંત્ર માત્ર મનની વૃત્તિઓથી જ સ્વસંવેદન રૂપે જપાય છે, તે માનસ જપ કહેવાય છે આ ત્રણ પ્રકારો ઉત્તરોત્તર શ્રેષ્ઠ છે, એટલે ભાખ્ય કરતા ઉપાશુ અને ઉપાશુ કરતા માનસનું શ્રેષ્ઠ મળુ વધારે છે, આમ છતાં જપની સફળતા તો ભાખ્યથી જ કરવી ઉત્તમ છે જેઓ ભાખ્ય જપનો અભ્યાસ કર્યા વિના ઉપાશુ જપનો આશ્રય કરે છે કે ઉપાશુ જપનો અભ્યાસ કર્યા વિના સીધો માનસ જપનો આશ્રય કરે છે, તેમને જપસિદ્ધિ થતી નથી કદાચ કોઈ મહાપુરુષને આ કમ અનુસર્યા વિના સિદ્ધિ થતી દેખાય તો પણ એ શાજી ભાગ્ય છે, એમ માનવું નહિ અભ્યાસ યોગ્ય ગયા પછી માનસ જપ કરવો ઉત્તમ છે

શાસ્ત્રમાં જપના ૧૩ પ્રકારો પણ વર્ણવ્યા છે જેમકે (૧) રેચક, (૨) પૂરક, (૩) કુબક, (૪) સત્ત્વ, (૫) રજસ, (૬) તમસ, (૭) સ્થિરકૃતિ (૮) સ્મૃતિ, (૯) હઠ્ઠા, (૧૦) નાદ, (૧૧) ધ્યાન, (૧૨) ધ્યેયેકમ અને (૧૩) તત્ત્વ આ

જપોતુ સ્વરૂપ શ્રીસિદ્ધતિલક્ષ્મી કૃત મત્રાધિરાજ કલ્પમા
સ્લોક ૭૦ થી શરૂ થાય છે *

જપ સબધી અનુસવીઓતુ જે સામાન્ય કથન છે,
તેની પણ અહીં નોંધ કરીશુ તેઓ કહે છે કે—

- (૧) જપ બોલીને કરવાનો હોય તો એનો ઉચ્ચાર બહુ
ઝાડેથી કરવો નહિ
- (૨) બને ત્યાં સુધી એકાત્રમા બેસીને જ કરવો
- (૩) અનિદ્રિત થઈને કરવો. એટલે જપ કરતાં ઝોકા ન
આવી જાય તેનો ખ્યાલ રાખવો. આહારનું પ્રમાણ
વધારે થયું હોય, થાક ખૂબ લાગ્યો હોય કે જપમાં
મન બરાબર ચોટતું ન હોય ત્યારે ઝોકા આવવાનો
સંભવ છે તેથી જપ કરનારે આહાર અને અર્થ
ઉપર પૂરતું લક્ષ આપવું
- (૪) સ્વસ્થ ચિત્તે કરવો, એટલે તે વખતે મનમાં કોઈ
વિકલ્પો ઉઠવા દેવા નહિ
- (૫) તોષ ધારણ કરવો. એટલે આ જપનું ફળ મળશે
કે કેમ? એવો વિચાર ન કરતા ચોગ્યતા અને સમય
પરિપક્વ થયે તેનું ફળ જરૂર મળશે, એવી આત્મિક
શ્રદ્ધા રાખવી

* રેચક-પૂરક-કુમ્ભા ગુણત્રયં સ્થિરકૃતિસ્મૃતી હૃદ્યા ।

નાદો ધ્યાન ધ્યેયૈકત્વ તત્ત્વ ચ જપમેદાઃ ॥ ૭૦ ॥

—મત્રાધિરાજકલ્પ

પૂ શ્રીહરિમસ્તુરિત્યે ચોગર્ભિદુમા જપ અંગે કેટલાક મહત્વના સૂચનો કર્યા છે, તે પણ વિચારવા યોગ્ય છે તેઓથી ફરમાવે છે કે—

‘જપ પણ અધ્યાત્મ કહેવાય છે, કારણ કે ધાર્મિક પુરુષોત્તુ એ પ્રધાન લક્ષણ છે

‘જપ દેવતાની સન્મુખ અથવા સ્વચ્છ જળવાળા જળાશયોની આગળ અથવા પત્રો-પુષ્પો અને ફળોથી દયેલા વૃષોવાળા વનપ્રદેશની અંદર કરવા માટે સત્પુરુષોની આજ્ઞા છે

‘હાથની આંગળીઓ ઉપર કે રૂદ્રાક્ષ નામના તુલના રેણુની માળા ઉપર, નાસિકાના અગ્ર ભાગ ઉપર દક્ષિ સ્થિર કરીને તથા અતરાત્રમાથી શાત ઘસીને મંત્રોના અક્ષરને વિરે ચિત્તની વૃત્તિ પદોવવી ચિત્તની વિપરીત ગતિ થવા દ્વારે ત્યારે જપનો ત્યાગ કરવો. બ્યાકુલ ચિત્ત વખતે જપનો ત્યાગ કરવાથી (અહરથી અશાત છતાં બહારથી શાત આકાર કરવા રૂપ) આચાર્યશ્રી ત્યાગ થાય છે તથા વિશ્રાંતિ લેવાથી જપમા ચારી રીતે પ્રવૃત્તિ થાય છે આ રીતે શુદ્ધ કામનાથી કરેલો ત્યાગ એ વાસ્તવિક રીતે અન્યાગજ છે

‘જેટલા કાળ માટે પ્રતિજ્ઞા લીધી હોય તેટલા કાળ પ્રમાણુ જપ કરવો. પ્રતિજ્ઞા કરવાથી જપ સિવાયના કાળે થણુ જપમા મનોવૃત્તિ કાયમ રહે છે, એમ બુધ

કહે છે આથી મુનિઓએ પ્રતિજ્ઞા લેવા રૂપ અભિમહને વખાણ્યો છે અભિમહ વડે જાવરૂપ ધર્મ યાય ॥ અને ક્રિયાકાળે ક્રિયાથી પણ ધર્મ યાય છે'

જપ કરવા માટે ત્રણ મધ્યાનો મમય ઉત્તમ મનાયો છે આ ત્રણ સંખ્યા નીચે પ્રમાણે મમજવી (૧) સૂર્ય ઉગતા પહેલાનો એક ઘડી સમય (૨૪ મીનીટ) અને ઉગ્યા પછીનો એક ઘડી સમય (૨) મધ્યાહ્ન પડેવાનો એક ઘડી સમય અને પછીનો એક ઘડી સમય (૩) સૂર્યાસ્ત પહેલાનો એક ઘડી સમય અને પછીનો એક ઘડી સમય

અનુભવી મહાપુરુષોનું એ કથન છે કે મુદ્રા વડે થતો જપ વિશેષ ફલદાયક છે મુદ્રા એટલે હસ્તાદિની આકૃતિવિશેષ આ મુદ્રાઓ અનેક પ્રકારની છે. તન્ત્ર-શાસત્રો તેનું વર્ણન વિગતથી કરેલું છે, પરંતુ અહીં નદાવર્ત, શખાવર્ત, ચક્રાવર્ત અને પચ્ચપરમેષ્ઠિ મુદ્રા વિશેષ પ્રકારે ઉપયોગી છે તેનો વિધિ શુરુગમથી જાણવા પ્રયત્ન કરવો

જપમાલિકા અથવા નવકારવાળીના મણકા ૧૦૮ હોવાથી એક માળા બાંધી દૈરવતા ૧૦૮ નમસ્કાર ગણાય છે અને છૂટી દૈરવતા ૧૨ નમસ્કાર ગણાય છે આ વાત લક્ષ્મી રાખીને જપસખ્યા પૂરી કરવી

જેઓ વિધિપૂર્વક નવ લાખ મંત્રનો જપ કરે છે, તેની નરકગતિનું નિવારણ પામ્ય છે તે અંગે પૂ. શ્રીલાલ-કુશળજીએ નવકારમંત્રના છંદમાં કહ્યું છે કે—

નવલાખ ૪૫૮૧ નરક નિવારે, ધામે ભવનો પાર,
એ સવિયા ભરે ચોકળે ચિત્તે નિત્ય જપીએ નવકાર
નમસ્કારેલ પ્રકરણુમા કહ્યું છે કે—

જો ગણદ્ લક્ષ્મીમેગ, પૂજેદ વિહીદ જિજ્ઞાસુધારો ।
શિવચરનામગુપ્ત, સો જગદ્ જલ્પિ સદેહો ॥

‘જે એક લાખ નવકારને જણે અને શ્રીજિનેશ્વર
જીને વિધિપૂર્વક પૂજે, તે તીર્થ કર નામગોત્રને બાધે એમાં
કેદર નથી’

પૂ શ્રીરત્નમહિરગણિએ ઉપદેશતરંગિણીમા પછી
ગાયે જ મત ગચ્ચાર્યો ॥

યો લક્ષ જિનવદ્ભવસુમના સુવ્યક્તર્ણકમ્,
શ્રદ્ધાવાન્ ત્રિજિતેન્દ્રિયો મગ્ધર મન્થ જવેચ્છૂવક ।
પુત્રે શ્વેતસુગન્ધિમિશ્ર વિધિના લક્ષપ્રમાણૈર્જિન,
ય સપૂજયતે જિન સ વિશ્વમહિષ્ત શ્રી તીર્થરાશ્ચો ભવેન્ ।
આ શ્લોકનો અર્થ શ્રીમિયદર્શને નમસ્કાર રમગ ગામા

પ્રથે પ્રમાણે કર્યો ॥

લક્ષ બાધી મન શુદ્ધે, જિનેશ્વર પ્રભુ પ્રતિ,
શ્રદ્ધાને દિલમા પારી, ઈન્દ્રિયોને હમે મતી ૮૧
સ્પષ્ટ વર્ણે વહે મત્ર, નમસ્કાર જપે મહા,
સહુ સતાપ ને કલેયો, ભવદ્વારો દળે અહા ૮૨
સુગન્ધિ શ્વેત નોલાખ, ગુણોથી જિન પૂજતો,
વિધિપૂર્વક આરાધે, બને તે નામ વિશ્વનો ૮૩

નવ લાખનુ, અનુષ્ઠાન બારે હોવાથી એક લાખના અનુષ્ઠાનનો પ્રચાર વર્તમાનકાળે વિશેષ છે અને તે ૨૦ દિવસમા સામુદાયિક રીતે પૂરો કરાવવામા ઘણી સુગમતા રહે છે આ આરાધનાનો સામાન્ય ક્રમ નીચે મુજબ હોય છે -

(૧) ત્રણ મધ્યાએ ૧૨-૧૨ નમસ્કારનુ સ્થિર ચિત્તે

સ્મરણ

(૨) પરમાત્માની સ્નાત્ર પૂજા-અષ્ટપ્રકારી પૂજા

(૩) પચાસ બાધી નવકારવાળી

(૪) પ્રભુપ્રતિમા સમક્ષ સવાર-સાજ બે વાર ૨૪ લોગ-સસનો, કાયોત્સર્ગ, બે 'પચપરમેષ્ઠિ આરાધનાથ' કરેમિ કાઉત્સર્ગ ' બોલીને કરવાનો હોય ■

(૫) જિનપ્રતિમા સમક્ષ હરેક નવકારે એક એક સફેદ પુષ્પનુ પૂજન

(૬) દેવવંદન

(૭) સવાર-સાજ પ્રતિક્રમણ (વડાવસ્થક)

(૮) વ્યાખ્યાન-શ્રવણ

(૯) આયળિલ કે ખીરનુ એકાશન

આ આરાધન કરનારે ૨૦ દિવસ મુખી સથારે શયન અને સંપૂર્ણ બ્રહ્મચર્યનુ પાલન કરવાનું હોય છે, બને તેટલુ મોન રાખવાનુ હોય છે અને શ્વેત નવકારવાળીના ઉપયોગ કરવાનો હોય છે

નમસ્કારની સાધના અધિકારી આત્માઓને બલદી ક્રમે છે તે અંગે શ્રાવકરત્ન શ્રી નમિદાસે જે શબ્દો કહ્યા છે, તે ટાંકવો ઉપયુક્ત લેખાશે તેજો કહે છે -

શાંત હાત શુભવત, સતન સેવાકારી,
વારિત વિષય કષાય, જ્ઞાન દર્શન સુવિચારી
સ્વાદ્વાદ રસ રગ, હસપરિ શમગ્ધ્ર ઝીલે,
શુભ પરિણામ નિમિત્ત, અશુભ સવિકર્મને છીલે
તાદૃશ નર પરમેષ્ઠિપદ-સાધનના કારણ લહે,
શાહ શામળ સુતરત્ન, નમિદાસ ઈશ્વિપરે કહે

‘જે શાંત હોય એટલે ક્રોધાદિ કષાયોને કાળૂમા
રાખનારો હોય, હાત એટલે ઇદ્રિયોતુ દમન કરનારો હોય,
શુભવત એટલે અહિંસા-સત્ય વગેરે ગુણોથી સુજ્ઞ હોય,
સાધુઓની સેવા કરનારો હોય, વિષય અને કષાયને વાર
નારો હોય, જ્ઞાન અને દર્શનનો આરાધક હોય તથા કરેક
કામ સારી રીતે વિચારીને કરનારો હોય, સ્વાદ્વાદના રસે
વગાયેલો હોય, હસ જેમ મરીવરસા તરે છે, તેમ જે
શમરસમા તરનારો હોય, જે શુભ પરિણામના નિમિત્તને
શોધનારો હોય અને સર્વ અશુભ કર્મોને છોડનારો હોય-
ફર કરનારો હોય, આવો પુરુષ પરમેષ્ઠિપદનું સાધન કરવાની
યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરે છે, એમ શામળ શાહનો સુત શ્રી
નમિદાસ કહે છે.’

૭—મહામત્રુ ધ્યાન

। । ।

જ્ય પછી ધ્યાનની પ્રવૃત્તિ શા માટે ? તેનો પ્રથમ
ખુલાસો કરીશું, જપનું અનુષ્ઠાન સદાચારપૂર્વક, કરવાનું
હોય છે, તેથી તેમા યમ-નિયમ સિદ્ધ થાય છે, વળી નિયત
જપ પૂરો કરવા માટે લાખા સમય સુધી એક આસને સ્થિર
બેસવું પડે છે, તેથી આસનસિદ્ધિ પણ થાય છે, અને જપ

પૂરક, ફુલક તથા રવ્યકના ધોરણે કરવામા આવે તો પ્રાણા-
યામમા પણ સારી પ્રગતિ થાય છે. તેજ રીતે જપ કરતી
વખતે ઇદ્રિયો અને મન વિષયમાથી સારી રીતે ખેચાઈ
જાય છે, તેથી પ્રત્યાહ્વાનો પણ અવ્યામ થાય છે અને જપ
વખતે મનની વૃત્તિઓનો પ્રવાહ જોકે તરફ વહે છે, એટલે
ધારણા પણ વિકાસ પામે છે આ રીતે જપના અનુષ્ઠાનથી
ધર્મનિયમાદિ પૂર્વ અંગો સિદ્ધ થાય છે, તેથી ધ્યાન
માટેની યોગ્યતા આવે છે, એટલે જપ પછી ધ્યાન કરવાનો
ઉપદેશ છે

જેમણે મત્રસિદ્ધિના પાત્ર અંગો માન્યા છે, તેમા પણ
જપ પત્રીનું સ્થાન ધ્યાનને આપેલું છે જેમકે-(૧) અભિગમન,
(૨) ઉપાદાન, (૩) ઇજ્યા, (૪) સ્વાધ્યાય અને (૫) યોગ
અહીં મત્રસિદ્ધિ માટે જે સ્થાનનો ઉપયોગ કરવો હોય
તેની શુદ્ધિને અભિગમન સમજવાનું છે મત્રસાધના માટે
જરૂરી ઉપકરણો ભેગાં કરવા, તેને ઉપાદાન સમજવાનું
છે (૩) જૂનશુદ્ધિ, પ્રાણાયામ અને ન્યાસપૂર્વક ઉપચારો
કરવા તેને ઇજ્યા સમજવાની છે (૪) મત્રનો વિધિ પુર
સર જપ કરવો તેને સ્વાધ્યાય સમજવાનો છે અને (૫)
મત્રના અધીશ્વરનું ધ્યાન કરવું તેને યોગ સમજવાનો છે

મત્રસિદ્ધિના શક્તિ, શુદ્ધિ વગેરે સોળ અંગો
માનવામા આવ્યા છે, ત્યાં પણ ચોદમું સ્થાન જપને, પંદરમું
સ્થાન ધ્યાનને અને એાળમું સ્થાન સમાધિ (૯૫) ને
આપવામા આવ્યું છે, એટલે જપ પછી ધ્યાનનો અભ્યાસ
કરવો જોઈએ, એ નિશ્ચિત છે

૧. શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય યોગશામના બ્રાહ્મણ પ્રકાશના
અરવિંદાનું વર્ણન કરતા જણાવે છે કે—

વયા પુષ્પતર્મ મન્ત્ર લગત્રિતયપાથનમ્ ।

યોગી પદપરમેષ્ઠિ-નમસ્કાર વિચિન્તયેત્ ॥ ૩૨ ॥

‘તથા ગુણ જગતને પવિત્ર કરનાર અને મહાપવિત્ર
પદપરમેષ્ઠિ નમસ્કાર મંત્રને યોગીઓએ વિશેષ પ્રકારે
ચિન્તવે।’

અટપત્રે સિતામ્બોજે, કર્ણિકાયા કુટસ્થિતિમ્ ।

આય સપ્તાશ્વર મન્ત્ર, પવિત્ર ચિન્તયેત્તત્ ॥૩૩॥

સિદ્ધાન્વિષ્ણુક ચ દિગ્પત્રેષુ યવાક્રમમ્ ।

પૂજાપાદચક્રુક ચ વિવિદ્ પત્રેષુ ચિન્તયેત્ ॥૩૪॥

‘આઠ પાંખડીનું ચિત્ર કમળ ચિત્રવત્ તે કમળની
ચિત્રિકામાં જોડેલે મધ્ય ભાગમાં સાત અક્ષરવાળા પહેલા
પવિત્ર મંત્ર ‘નમો અરિહતાળ’ને ચિતવવો પછી સિદ્ધા
ન્વિષ્ણુ ચાર મંત્રોને દિશાઓના પત્રોમાં અનુક્રમે ચિતવવા
અને ચક્રિકાના ચાર પહેલોને વિદિયાઓના પત્રમાં ચિતવવા
તારપથ’ કે તેનું નીચે પ્રમાણે ધ્યાન કરવું —

૧. પિંડસ્થ અને પદ્મસ્થ ધ્યાન આકૃતિ અને રંગના ખ્યાલ વિના થઈ શકતું નથી, એટલે તે મળ ધી પશુ થોડા ખુલાસે કરીએ આ અક્ષરો અને તેટલા સુદર અને મરોડદાર ઠંડપવા અને તેનું ધ્યાન પરમેષ્ઠિવર્ણ પ્રમાણે ધરવું, એટલે નમો સ્વરિહતાળ એ પદ્મ આદ્રની જ્યોત્સ્ના સમ મેત વર્ણોને ચિતવવા, નમો સિદ્ધાળ એ પદ્મ આરુણની આભા સમ રક્ત વર્ણોને ચિતવવા, નમો આચરિયાળ એ પદ્મ સુવર્ણ સમ પીતલવર્ણોને ચિતવવા, નમો ઉગ્રજ્ઞાયાળ એ પદ્મ પ્રિયશ સમ નીલવર્ણોને ચિતવવા અને નમો હોળ સપ્તસાહુળ એ પદ્મોને અજન સમ ક્યામ વર્ણો ચિતવવા ચુલિકાના તમામ વર્ણોને મેત અક્ષરે ચિતવવા

આ અક્ષરો જ્યારે બરાબર સ્પષ્ટ અને સ્થિર દેખાય તથા તેમાં રંગો બહુલાઈ ન જાય ત્યારે આપણું મન તેના પર સ્થિર થયું સમજવું આ રીતે જ્યારે અક્ષરો 'પર' મનની સ્થિરતા બરાબર થાય છે, ત્યારે એ અક્ષરોમાંથી પ્રકાશ પી રેખાઓ ફૂટવી જણાય છે અને છેવટે તે અદ્ભુત જ્યોતિર્મય બની જાય ■ આ રીતે અક્ષરોને જ્યોતિર્મય નિહાળતા પરમ આનંદ આવે છે અને આપણું હૃદયકમળ જે અધોમુખ હોય છે, તે ઉર્ધ્વમુખ થવા માટે છે

પદ્મસ્થ ધ્યાન પહેલા પિંડસ્થ ધ્યાનનો અધિકાર છે એટલે અક્ષરચિતનનો અભ્યાસ કરવા પૂર્વે 'આરાધકે અર્ચિ હંતાદિ યાથે પરમેષ્ઠિનુ 'ઉપર જણાવેલા રંગો પ્રમાણે ધ્યાન ધરવું અને તેમાં ચિત્તવૃત્તિઓને તદ્દકાર બનાવી દેવી

એકે તે વખતે તે તે મૂર્તિઓનાં દર્શન સિવાય બીજો
નિધાર કે વિષય મનમાં ઉઠવા દેવો નહિ

અરિદન અમરનું ધ્યાન અદમ્યપ્રાપ્તિદાયકી
કુળ કરવાનું છે, તે લક્ષમાં રાખવું

અભ્યાસની શરૂઆતમાં મનોવૃત્તિ અમુક મીનીટ ન
સ્થિર થયે, પરંતુ અભ્યાસ જેમ જેમ વધતો જશે તેમ
તેમ તે વધારે સમય ચુપી સ્થિત થશે અને તેટલો વખત
પૂર્વે આનંદ સામયમાં મહાલના હોમએ જોવો અનુભવ થશે.

ધ્યાનના પ્રારંભમાં અરિદન અને હુ, મિદ્ધ અને
હુ, આચાર્ય અને હુ, ઉપાધ્યાય અને હુ તથા સાધુ અને હુ
જોવો દેવભાવ હોય છે, પણ ધ્યાનમાં પ્રગતિ થતાં જો
દેવભાવ બૂંસાઈ જાય અને મારો આત્મા ન અરિદન છે,
મારો આત્મા ન મિદ્ધ છે, મારો આત્મા ન આચાર્ય છે,
મારો આત્મા ન ઉપાધ્યાય છે, અને મારો આત્મા ન સાધુ
છે, જોવો અદ્વૈત ભાવ ઉત્પન્ન થઈ આત્મતત્ત્વનો સંપૂર્ણ
સાક્ષાત્કાર થશે કે જે ધર્મનું અંતિમ ધ્યેય છે, યોગનો
અંતિમ આદર્શ છે અને અધનાનું અંતિમ ફળ છે

આ રીતે મહામંત્ર નમસ્કારનું ધ્યાન ચેતન્ય અને
જ્ઞાનની ચરમ ગીમાંએ પહોંચાડનારું છે, ત્યાં અવાતર
ફળો અને અવાતર સિદ્ધિઓની અવના કરવા હયા બેસીએ ?
યોગથી જે સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાય છે, તે બધી મહામંત્રના
ધ્યાનથી પ્રાપ્ત થાય છે, કારણકે તે શ્રેષ્ઠ પ્રકારનો યોગ છે

૮—મહામંત્ર પર વિપુલ શાસ્ત્રિય

શ્રી મંજાનિશીયસંપ્રમા, આવરંધકનિકુક્તિમાં, વિગે

વધ્યકલાધ્યમા, ભગવતી સૂત્રની દીકામા, પ્રવચનસારોદ્ધારની
 વૃત્તિમા તથા હેમચંદ્રાચાર્યકૃત યોગશાસ્ત્રમાં નમસ્કાર
 સળધી ઘણું ઉપયોગી વિવેચન છે નમસ્કારને। મહિમા
 જાણવા માટે શ્રી મિત્તમેનગૂરિનું નમસ્કારમાહાત્મ્ય જોવા
 જેણે છે તે ઉપરાંત અનેક ગ્રંથોમા નમસ્કારના પ્રભાવ
 સળધી કથાનકો અને ચરિત્રો જોવામા આવે છે તમા
 ચમત્કારપૂર્ણ સ્તોત્રો અને સ્તવનોના હર્દન, થાય છે
 પચનમસ્કારપૂર્ણામા * નમસ્કાર જગે ૧૦૦૦ શ્લોક
 પ્રમાણુ વર્ણન છે અને તેમા વિદ્યા, મત્ર વગેરેનો અમાવેશ
 છે નમસ્કારલઘુપત્રિકામા નમસ્કારને લગતો મત્રવાદ
 વિગતથી જોવા મળે છે તે સિવાય કેટલાક કવ્યો પણ છે,
 પરંતુ તે બધા ખૂબ સરોધન માળે છે

નમસ્કાર પર રચાયેલી પ્રાદુત, સમ્પૂર્ણ અને શુભશાલી
 કૃતિઓનો વિશાળ સમૂહ મુખ્યત્વે જૈન સાહિત્યવિકાસ
 મહાન નરકથા ત્રણ ભાગમા પ્રકટ કરવાની યોજના છે
 તેમા અનેક નવી વસ્તુઓ જોઈ શકાયે

પૂ ૫- શ્રી ભદ્રકરવિજયજી મહારાજે શુભશાલી
 ભાષામા લખેલા બે ગ્રંથો પણ નમસ્કારને સમજવાની
 અભિનવ દૃષ્ટિ આપે તેવા છે તે સિવાય કેટલાક નાના નાના

* આનુ જીજ્ઞુ નામ પચનમસ્કૃતિ છે તે મૂલસધની પુસ્તક
 શાખામાં થયેલા શુભચંદ્રના સિંચ સિદ્ધનંદિ ભટ્ટારકે સ. ૧૬૧૭મ
 રચેલી છે તેમા આનંતા અધિગરો વિષે જણાવુ છે કે—

તત્રાપિકારા પચૈવ સાધન ધ્યાનકર્મણા ।
 સ્તવા ફલમિત્યેતદ્ યદુક્ત પૂર્વસૂરિમિ ॥

મિત્રે પણ પ્રગટ થયેલા છે, જે નમસ્કાર સબથી કરીને,
મર્યાદા નહીં બંધ છે

—ઉપમહાર

હેવટે અમારે એટલું જ કહેવાનું છે કે-
માત્રેન છમતે સર્વ, માત્રેન દેવદર્શનમ્ ।
માત્રેન પરમ જ્ઞાન, તસ્માદ્ માવાયલમ્બન
'ભાવ દ્વારા સર્વ પ્રકારના લાભો મળે
છે'ન થાય છે અને ભાવમાં પરમ જ્ઞાનની પ્ર
ત્યેષી આલબન ભાવનું જ લેવું '

વહુજાપાત્ સથા હોમાન્, કાયસ્થેશાદિવિ
ન માત્રેન વિના દેવ-ચન્દ્ર-મન્ત્રા કષ્ટ
'બહુ જાપ, ઘણા પ્રકારના હોમ તથા-
કહેશે કરવામાં આવે પણ ભાવ ન હોય તે
કે મનો ફલ દેનારા થતા નથી '

તેથી માત્રેન મનમાં પરમેષ્ઠિતમર્ત્ત
લાવીને અર્થાત્ પૂર્ણ શ્રદ્ધામય બનીને પ્રાર્થ
ના કરવી આ રીતે આરાધના કરવાથી દેવ
આવી હશે કે મુશ્કેલી લાગી થઈ હશે તે
અને ઇચ્છિત ધન, પત્તિ, વૈશ્વવત્, અધિપતિ
વલ્લભ ધર્મ પ્રત્યે હજારો રહેશે, જેને દેવ
અને હેવટે અપાર સુખસાગરમાં મગ્ન રહેશે
આથી, વધારે બીજું શું નોંધાયે!

સ્તુતિ

સર્વોત્તમ વસ્ત્ર બનાવનાર

શ્રી રામ મીલ્સ લીમીટેડ

ફર્થુસન રોડ, મુખર્મ-૧૪

સહુને શુભેચ્છાઓ પાઠવે છે

FOR DYES & CHEMICALS

PLEASE REFER TO

Amrithal & Co Private Ltd

11, Sprott Road, Ballard Estate,

Bombay - 1

Factory

"Rang Udyan"

Tele 61982

Telegram

"RASIK"

Head Office

Tele-262291-92

મને કહેવા દ્યો, ગાંધીજીના

સ્પ્રીંગવાળા

રોલીંગ શટરની

તસ્દીમા

૧. વિદ્યુત્ કાચ પાટી કાપી લેવાની
પાટી, પાંચમું નંબર
૨. કાચ કાચના પાટી પાટી પાટી
કાપી લેવાની
૩. કાચ પાટી કાચ ના કાચ પાટી કે
કે કાચ પાટી ના કાચ પાટી
૪. કાચ ના કાચ પાટી કે
કાચ પાટી ના કાચ પાટી
૫. કાચ પાટી કાચ પાટી
કાચ પાટી

કાચ પાટી કાચ પાટી કાચ પાટી
કાચ પાટી કાચ પાટી કાચ પાટી
કાચ પાટી કાચ પાટી કાચ પાટી
કાચ પાટી કાચ પાટી કાચ પાટી

ગાંધીજી હોટ એન્ડ મીલ યુ પ્રાઇવેટ લી.
જામનગર (GUJARAT)

યોગવિદ્યાનો ઉમેશ યોગદર્શન
અંતિમ પ્રથમ

પ્રથમ ખંડ ચાલુ ભાષામાં
ગુજરાતી, હિન્દી, મરાઠી, અંગ્રેજી
લેખક - યોગીરાજ શ્રી ઉમેશચંદ્ર

સંસ્થાપક અને સંચાલક શ્રી રામતીર્થ યોગાશ્રમ, મુબઈ-૧૪.
આ પ્રથમ રંગી, નીરંગી સ્ત્રી-પુરુષોની તદુરસ્ત મારો સમ્પત્તિ માટે
પ્રકાશના મનગોષ્ઠન કર્મ, આસનો માનસિક પ્રિયને જોડાયેલ, સ્વ
કિરણચિકિત્સા, આદ્યચિકિત્સા વિ અનેક સમિતિયક, રોગનિવારક
સરળ અને સાધ્ય પ્રવાળે બનાવ્યા છે ૪૦૦ થી વધુ પૃષ્ઠો અને ૧૦૮ થી
વધુ ફોટોઓ છે આ પુસ્તકમાં ૩૫ વર્ષનો પોતાનો અનુભવ સ્વામીજીએ
રજુ કર્યો છે બધાને યોગ્ય માર્ગદર્શન આપતું આ અત્યંત પુસ્તક છે
કિંમત રૂ ૧૫/- પોસ્ટેજ રૂ ૨/- અંગ વી. પી કરતા નથી
શ્રી રામતીર્થ યોગાશ્રમ, દાદર, મુબઈ-૧૪.

ગુજરાતી ભાષામાં પહેલી જ વાર પ્રગટ થયેલું
રમણકુસાને લગતું અપૂર્વ પુસ્તક

રમણ કુસા

જેની સર્વ ભારોભાર પ્રશંસા થઈ છે.

લે સાહિત્યચરિત્રિયતાવધાની પત્રિ શ્રી વીરજીતાય ટોડંગી શાહ

૨૦૦ પૃષ્ઠ પાંચ પૃષ્ઠ, રંગીન જોડક, મૂલ્ય રૂ ૫-૦૦

પ્રસ્તાવના લેખક

સાહ્યરત્ન-શ્રી રમણનાથ વસંતલાલ કે. ધર્મ

થોડીજ નકલો સીધી રહી છે તો આજે તમારી નકલ મગારી લ્યો

જેન સાહિત્યપ્રકાશનમંદિર

લલાભાઈ ગુણપત બીલીમ, ચીચ બદર, મુબઈ-૬

